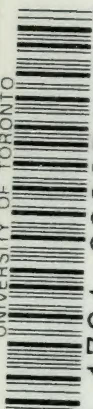


50 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 50

# ИСКРИЦЕ

НАПИСАО

НИКОЛА ТОМАЗЕО

50 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 50



# ИСКРИЦЕ



НАПИСАО

НИКОЛА ТОМАЗЕО

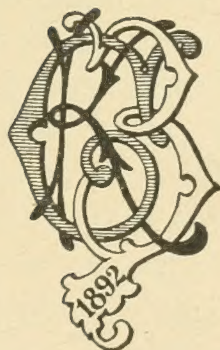


БЕОГРАД — ЗАГРЕБ
ШТАМПАНО У СРПСКОЈ ШТАМПАРИЈИ У ЗАГРЕБУ.
1898.

# НИКОЛА ТОМАЗЕО

## I.

Томазео (Tommaseo) родио се у далматинском граду Шибенику 27 септембра (9 октобра по новом) 1802. Отац му је био трговац и звао се Јероним; мати му, Катарина, бјеше одива Кевешевићева. Основну школу свршио је у завичају, а кад му је било девет година, послаше га родитељи у Спљет, да у тамошњем духовном семинару учи риторику и философију, како су онда звали нижу и вишу гимназију. Прича се, да је мали Томазео сједио у истој клупи, у којој, некад, и славни талијански књижевник Уго Фосколо (1755—1827). Свршивши риторику у дванаестој години, Томазео показа пјеснички дар и за своје године необично познавање латинскога језика, у коме састави пјесму у част папе Пија VII, који се онда бјеше вратио из прогонства у Рим. Мали риторичар одликовао се и необичнијем памћењем, те је знао на изуст мноштво латинских и талијанских пјесама. Свршив философију у шеснаестој години, по материну савијету, отиде у Падову, гдје су онда одлазили сви приморски младићи, који су тражили више образовање. Томазео изабра права. У његово вријеме, падовски университет бијаше на гласу

због ученијех професора, а касније још више због њиховијех ђака. Зато и рече неки талијански писац, да су из те велике школе, као из тројанскога коња, излазили дивови у науци и умјетности.

У Падови Томазео се спријатељио са богословом Розминијем (Rosmini), који је имао велик утицај на њега и који се доцније прославио као философски писац. По његову савијету Томазео се хтједе одати професури, али, пошто паде на испиту професорском, врати се у завичај као свршени правник.

То је било год. 1822. Томазеу је, дакле, тада било двадесет година. Родитељи су жељели да остане у завичају, те да ступи у државну службу као судски чиновник, или да постане адвокат; али Николи не бјеше по ћуди зависан положај, а уско му бјеше шибеничко обзорје. Још онда био му је идеал потпуна лична независност, обезбјеђена књижевном зарадом, и, као што ће се видјети, то ће бити главна одлика цијела његова бурна живота. Остаде код куће годину дана, бавећи се књигом, другујући највише са неким Антонијем Мариновићем, имућнијем и образованијем трговцем, који је имао знатну библиотеку и који је доцније био секретар католичког владике шибеничког. При крају године, Никола се врати у Италију.

Тада започе његова одисија, за коју, да је потање испричати, требала би дебела књига. Ми ћемо напоменути само главне одморке у његову непрестаном лутању.

Из Шибеника Томазео отиде у Падову, гдје преда у штампу своју прву књигу, зборник молитава на талијанском језику. Након кратка гостовања код попа Розминија у Ровերету, Томазео се настани у Падови, као новинар. Под оштром цензуром аустриском, Томазеу

је било слободно писати дугачке чланке, само да ништа не каже, што није по вољи полицији. Мучан посао, а још мучнија зарада, тијем већма што је Италија и онда имала сувише новина. Из Падове Томазео се пресели у Милан, који је онда био сматран као талијанска Атина, али који такође бјеше под аустриском влашћу. Ту нађе ширег поља књижевном раду, боље зараде, кориснијих личнијех веза, ту се познаде са Александром Манзонијем, већ онда прослављенијем пјесником и приповједачем. Њеко вријеме Томазео је био задовољан у главном граду Ломбардије, али својом претјераном искреношћу и слободом мишљења у критици, он се наскоро замјери старијим конзервативним књижевницима, те изазва праву коалицију против себе. Мораде се опет селити. Врати се у Млетачку. За вријеме тога сељакања, Томазео је највише проучавао Дантову *Божанствену Комедију*, којој је спремао коментар а још из ње исписивао ријечи и реченице за своја монументална дјела: *Рјечник синонимâ* и *Општи рјечник талијанскога језика*. Год. 1831 крене се из Млетачке у Фиренцу, гдје је владао велики војвода тоскански, члан царског хабзбуршког дома, који је допуштао нешто више слободе него што је бјеше у Млетачкој и Ломбардији. Једно с тога, а и зато што је Тоскана матица књижевног језика талијанског, Томазео се осјећао срећнији него дотле. Постаде главним сарадником *Antologi-e*, онда најбољег часописа талијанског. Али ни то не траја дуго. Год. 1833, ради двају чланака политичке тенденције, власт забрани *Антологију*, а редакцију стави под суд. Томазео је био писац једнога од тијех чланака, али, да би заштитио писца другога чланка, пријатеља свога, могуће ожењена човјека, он узе на себе одговорност за оба. Пошљедица је била,

да га власт прогна из Тоскане. Како му није било повратка у аустриску Италију, а нијесу га привлачиле остале, већином апсолутистичке, државице талијанске, он се исели у Француску.

То је било Томазеово прво прогонство, које му даде грађу за књигу под тијем именом. Најприје се склони у Провансу (у Ес), затијем пријеђе у Париз, гдје написа дјело о сувременој Италији, које, да би се обманула цензура, уђе у Италију под натписом: *Нештампани списи Јеронима Савонароле*. Послије тога, изда свој роман: *Атински војвода*. Из Париза отиде на Корзику, да скупља народне пјесме, које, касније, уз неколико преведених грчких и српских, издаде у једној књизи.

Гог. 1840 Аустрија прогласи амнестију за политичке изгнанике, те Томазео враћајући се у Италију, сврати у завичај да походи гробове родитеља. Тада се познаде са Шибенчанином српским књижевником Спиром Поповићем, од кога, за осам дана, научи главна правила српске граматике. У тој прилици Томазео написа први свој састав у српском језику: Елегију матери својој. Он се настани у Млецима и преда се сав књижевном раду. То доба најплоднијег рада његова трајало је осам година. За то вријеме пусти он у свијет много дјелâ, од којих ово су знатнија: *Пјесничке успомене*, *Естетички рјечник*, роман, *Вјера и љепота*, *Scintille (Искрице)*, поменуту *збирку* народнијех талијанских и преведенијех грчких и српских пјесама, двије свеске *философских списа*, које римска курија осуди као јеретичке. У то вријеме бавио се доста и нашом књижевношћу; писао је студију о *Доситију* и критику на Кукуљевићеве драме *Гусар* и *Пораз Монголâ*.

На крају 1847 год. појавише се у Паризу знаци друштвене олује, која ће поћи одатле и захватити мал да не цијелу Јевропу. Кад се олуја примаче Млецима, Томазео се показа као први усталац. Он састави и први потписа молбу на ћесара, да се Млетачкој и Ломбардији врати закон о штампи од год. 1815 — закон који је био слободоумнији од аустриског. Полиција затвори њега и адвоката Манина, као завјеренике који су у свези са тајнијем талијанским друштвима. У влажној и мрачној тамници, Томазео преведе Јеванђеље са грчкога текста уз тумачење Томе Аквинског, највећега католичкога богослова. У тој прилици спјева пјесму, у којој велича слободу духа и достојанство сужња, који страда за правду. Томазео је од дјетињства био слабијех очију, те радећи с напрезањем, горе поквари вид. За то вријеме букнуше буне по разним крајевима Аустрије, па (17 марта) устадоше и Млечани; побуњени народ провали тамницу, ослободи Томазеа и Манина и прогласи републику. Аустријанци морадоше напустити град. У новој влади, Томазео поста министар просвјете. Први му је посао био да установи катедру славистике на падовском университету и да изда проглас на граничаре који сачињаваху већи дио аустриске војске под Млецима. У прогласу, сјем осталога каже: «Идите својим кућама. Хрватска, ...мати ваша, не жели да будете крволије и жртве!» Наскоро пак догоди се расцјеп између њега и другова на влади. — Томазео је био велики непријатељ туђинског господарства над Италијом, али, у исто вријеме, и непријатељ талијанских национални династија: био је ватрен заточник грађанске слободе, али и религиозног васпитања: био је војник за потпуну независност Италије, али није желио њено политичко јединство под монархичном владавином,

какво је онда замишљано и у наше вријеме изведено. Он је хтио конфедерацију талијанских демократских република, нешто налик на устројство Америчких Сједињенијех Држава, али не само што немађаше присталица, него га тај његов демократско-републикански идеал доведе у сукоб са тежњом већине народа, који је хтио јединство са пијемонтском монархијом. Тога ради Млечани прогласише Манина за диктатора. Сав је свијет ипак толико поштовао карактер и заслуге Томазеове, да га намолише да се прими посланства при француској републици. Мјесто је било врло важно, јер се гајила нада да ће француска република помоћи млетачкој посестрими у неравној борби са Аустријанцима. Томазео отиде у Париз. Кад се, након шест мјесеца безуспјешног бављења у Паризу, с опасношћу за живот, врати у опсједнуте Млетке и држави поднесе рачун свога укупног трошка, тај је рачун износио равно — шест стотина франака! У поласку из Париза нађе још начина да новчано помогне неким сиромашнијем Млечанима, који су се ондје налазили: продаде своју амбасадерску униформу, а новац подијели међу њих! То се касније дознало.

Након јуначког али узалудног отпора, за које је вријеме Томазео издавао патриотски листић *Fatti e parole* (Дјела и ријечи), Млеци се предадоше Аустријанцима 27 августа 1849. Међу првацима, којима се не даде амнестија, био је и Томазео. Француски ратни брод спасе бјегунце, искрцавајући их гдје је који хтио. Томазео, тешко болестан, напола слијеп, сиромашан, изабра грчку земљу, коју је увијек љубио. Изиде на Крф, који је онда припадао Инглеској и гдје одмах паде у кревет. Срећом његовом, нађе се милосрдна сусједа, Дијамантина, удова Артале, која га узе дворити. Чим

се Томазео опорави, вјенча се с удовицом, а њено двоје дјеце пригрли као своје. Није он то учинио из пуке захвалности, него је видио да ће у тој племенитој жени наћи друга према себи, као што се у дугом низу година и потврдило... На Крфу оста Томазео четири године, живећи од књижевне зараде, понешто и од дохотка из Шибеника. У новој постојбини, колико је био срећан у домаћем животу, толико је био незадовољан иначе, јер Крфљани у оно вријеме због тога што је и Пијемонт учествовао у кримском рату, нијесу симпатисали Талијанцима и јер, овда онда, избијаше грчки вјерски фанатизам. К томе се додаде један догађај који га огорчи. Талијанац неки, у свађи, убије једнога Грка, а суд осуди убицу на смртну казну. Томазео се заузме за осуђеника, доказујући да је извршио злочинство у гњеву, бранећи свој живот. У полемици, Томазео је увијек био искрен, ни мало обазрив, те и у тој прилици навуче на себе мржњу Крфљана. С тога се, са женом, двоје пасторчади и своје двоје деце, пресели у пријестоницу пијемонтску.

То је било у мају 1854. У Торину се Томазео не хтједе мијешати у политику, нарочито зато, да, као познати републиканац, не би сметао родољубивом раду министра Кавура и савојске династије. Тако је трајало до год. 1859, кад Французи и Талијанци потукоше Аустријанце на Магенти, ушљед чега се Ломбардија и Тоскана сјединише с Пијемонтом, а Виктор Емануило изабра Фиренцу за пријестоницу. Тада се и Томазео пресели у главни град тоскански, гдје настави своје омиљене радове о језику, гдје му је згода била да се користи и живијем народнијем говором. Око 1861 он потпуно ослијепи, али с очним видом не изгуби душевни мир и вољу за рад. Свакога дана, највише пред

вече, Фирентинци имаћаху прилике да виде славнога слијенца, гдје шета по узаном тротоару испред свога скромнога стана. Остали, већи дио времена, слијепац провађаше у неуморном раду, слушајући шта му се чита, казујући у перо, размишљајући у вјечноме мраку. Томазео дочека ослобођење Сицилије, Напуља, Млетачке и, најпослије, јединство Италије са Римом као пријестоницом. Год. 1873 умрије му жена и сахране је у Сетинану, близу Фиренце, у одјељењу «братовштине св. Николе», којој је задрузи и он припадао. Седам мјесеца након њене смрти, 1 маја 1874, у седамдесет другој години живота, у четрнаестој години шљепоће, премину и Томазео од капље. По његовој опоруци сахранише га поред жене без ковчега, «како ће земља што скорије узети оно што је њено», — иначе захвална Италија спремаше му вјечно почивалиште у цркви фирентинској Санта Кроче, у пантеону, поред Данта. Погреб му је био величанствен. Краљ, влада, сви градови талијански, сва просвјетна и човјечна друштва бјеху заступани. Млечани му дигоше лијеп споменик на тргу св. Стевана, а доцније такође и његов завичај Шибеник.

Тијем крупнијем потезима оцртан је живот славнога Далматинца и узгредице помињати његови књижевни радови, о којима биће прегледније да се одвојено проговори. Главно је било, на првом мјесту, изнијети малѣ непотпуне податке, по којима се поуздано може судити, каква је карактера био писац *Искрица*. Из онога што је речено, читаоци виде да је он претпостављао независност каријери и угодности; да је у свему, па и у политици, био идејалиста, те није водио рачуна о реалнијем чињеницама; да није марио замјерити се људима, властима, па чак ни народу, ни цркви, којој је искрено био одан, кад се тицало да искаже

своје увјерење. У кратко да се цијелог живота држао лозинке, коју је у раној младости изабрао, наиме: *»Смјер је мога живота говорити истину и другима бити од користи.«*

## II.

Томазео је био богослов, језичар, моралиста и педагог, литерарни историчар, пјесник, умјетнички и литерарни критичар, политичар, — дакле полиграф. Набројали су око двјеста педесет његовијех, мањих и већих дјела, која се по струкама овако дијеле: богословских и у опште религиских 22; педагошких и моралнијех 42; историско-литерарнијех 59; језичнијех 12; критичких 43; пјесничких 29; умјетничких 13. Кад би се к томе додали његови пријеводи и омањи списи, растурени по небројенијем новинама, часописима и брошурама, зацијело би они изнијели још педесет подебелијех књига. Томазео, дакле, спада међу најплодније свјетске полиграфе. Огромна већина његовијех дјела писана је талијански, али је писао и латински, француски, новогрчки и српски.

Тешко је и приближно оцијенити такога писца, а камо ли изнијети његове добре стране и мане; ко би се тога подухватио, требало би да буде енциклопедиста као што он бјеше — каже Форназари. »У Томазеову силну уму све се разније сједињало под општи облик; он је покушао свести у складно јединство готово све књижевне појаве нашега стољећа, зато се сва његова дјела не могу свести под један општи суд«, додаје други.

Томазеово схватање свијета је теолошко; то је његова полазна тачка у свијем његовијем философским

списима, који обилују ерудицијом, а слаба ослонца налазе у природнијем наукама. Зато и његово педагошко учење, скроз прожето католичким духом, не може имати опште вриједности.

Као пјесник Томазео се одликује бујном маштом, често нежњошћу осјећања, изворнијем и згоднијем упоређењима, али, пошто су му пјесме већином дидактичне, често су пуне хладног размишљања, сви дијелови њиме служе једном смјеру, а то смета слободи полета и чини да се у њима види напрезање и дотјеривање; Томазео ријетко кад има пјесничке инспирације и сугестивне моћи, која чини да прави пјесник понекад једнијем стихом отвара читаоцу неслућене хоризонте. Приповијетке су му тенденциозне, пуне романтичних згода и заплета, у којима се не огледа живот какав је, него какав писцу треба, према главноме смјеру. Зато оне нијесу огледало времена и људи које приказују, нити се одликују психолошком анализом. Уз то, стил му је, због силнијех споредниjeх реченица, антитеза и иронија, неприродан, често и тешко разумљив. То се опажа и на његовијем критичким и полемичким списима. Зато сама пјесничка дјела Томазеова не би му сачувала име у будућности.

У томе се махом слажу оцјењивачи Томазеови, али су сложни и у мишљењу, да је он творац новије критичке школе у Италији и да ће у науци о језику остати велики ауктoритет. Својим критичким радовима огријебио је талијанску књигу од галицизама и варваризама, који нипаху у свакој врсти; омилио је Талијанима чистоту језика и старе узорне писце тринаестог и четрнаестог стољећа, који готово бјеху заборављени. Својим *Коментарима Дантовој Божанственој Комедији*, *Рјечником талијанскога језика* и

*Рјечником синонима*, — да напоменемо само та главнија му дјела у тој струци, — Томазео је подигао себи споменик, који ће одољети времену. Он је исправио и допунио академски рјечник, који се слагао стољећима: за тијем је дао Талијанцима обрађену синонимику, каквом се не може поносити ни један културни народ. За тај огромни, монументални посао, требао је дугачак људски вијек, калуђерско стрпљење, познавање цијеле талијанске књижевности, памћење невјеројатно. Тај рад започео је Томазео у младости, лутајући по Италији и туђинству, а довршио га је као слијеп старац. Готово свакој талијанској ријечи, хвала Томазеу, зна се постање и грапање и мијене у значењу и мјесто у старијем писцима. Кад ријеч има више значења, он је одредио тачну разлику, потврђујући то вјешто одабраним примјерима из цијеле књижевности и из живога језика. Томазеов дванаестогодишњи секретар Ле Брун прича, да је за само слово S, имао исписанијех 25000 хартица! Докле су га очи служиле, он је сам прегледао, исправљао, допуњавао те цедуље, те би, с великом муком, за недјељу, двије, три, средио за штампу по стубац; прва коректура и ревизија односиле су му такође толико труда и времена. Наравно, кад је ослијепио, ишло је још теже. Писари су радили по дванаест, понекад и више, часова дневно... Сама та обрада рјечника довољна би била да испуни живот једног великога трудбеника, да му име обесмрти, да једном народу донесе неизмјерну корист.

Пошто се видјело, какав је карактер, научник, трудбеник и душевник био Никола Томазео, с руке је овдје напоменути његову велику љубав к простом народу и његовијем умотворинама и особинама, као и љубав ка слабима и потлаченим. Ово су његове изреке: «Гдје има

несрећнијех, овдје је моја отаџбина. Бог потлаченијех мој је Бог... У предговору поменуте збирке народнијех пјесама (Canti popolari. Venezia. 1841—42) каже: »Ја љубим прости народ. Не мрзим ни на академике, но далеко им кућа од мене. Ко познаје само умјетно пјесништво, ко не вјерује да је и народ пјесник и да он запаја умјетне пјеснике, тај нека не чита ову збирку, јер њему није намијењена... Сваком народу препоручујем, да чува свој дух, који живи у народнијем умотворинама... Кад се нека књижевност много удаљи од простога народа, она се, у исто вријеме, много удаљила и од природе... Лудо је подражавати народне пјесме, али је добро да се од народа учимо изражавати појмове... Може бити да ће когод у народним пјесмама наћи, е се мисли често понављају, али, у суштини, то ређе бива него у умјетним пјесмама...« Приказујући поменуте драмате Кукуљевићеве, осим осталог, пише: »Велико ће зло изићи ако словенски писци буду подражавали данашње јевропске књижевности. Словенски дух (овдје мисли српско-хрватски дух), јављајући се свијету посљедњи, нека се користи узорима, који се прије њега појавише, али нека сачува свој начин осјећања и нарав свога слаткога и једрога језика, прилагођена народу. Ако за нове појмове нема домаћих ријечи, можемо их зајимати од напреднијех Словена, од Чеха и Пољака, па онда од Грка, а за невољу, најпослије, од живијех јевропских језика.«

III.

Овдје је на реду Томазеов однос према Словенству у опште, према Српству и Хрватству напосе.

Готово у сваком свом дјелу, Томазео налази прилике да проговори о Словенима.

Год. 1853. њеки Талијанац, пишући о Словенима, назва их »мекушном и ропском расом«, а на то Томазео, увријеђен, одговара му: «...Пољска је спасла Јевропу од турске поплаве: вјерско-социјални покрет започео је у Чешкој прије него ли у Немачкој; Србија се ослободила од турског јарма прије Грчке; Дубровник је имао три књижевности (латинску, талијанску и српску) самосталније од талијанске, а дао је Италији Баљивија и Бошковића: Далмација даде хришћанству светог Јеронима, а човјечанству Марка Пола, који је расвијетлио Колумбу морске путове; Словенин Коперник је расвијетлио Галилеу небеске просторије... Италија, у случају рата, добро би учинила да прими нешто од «мекуштва» и «ропске» ћуди словенске, којима су знали вриједност Турци и Наполеон Велики... Словене чека велика будућност... Ако их мати Јевропа не заведе и непоквари, они ће њу обновити.»

У свакој прилици, Томазео велича карактер и дух Словена, прориче им најљепшу будућност, устаје против сваке потворе и напасти. А прилике нијесу биле ријетке, особито за вријеме кримског рата, у коме су учествовали и Пијемонци. До душе, он није симпатисао Русији ни Црној Гори, као државама. Русију није волио зато што је савладала мађарски устанак, што се, дакле, борила против слободе једног угњетеног народа и што је увјерен био да она не мари за јужне Словене. Црногорског владику пјесника Петра II, код кога је неко кратко вријеме био секретар, назива »бездушним тиранинћем«.

Наравно, од свију словенских земаља и крајева најближа му срцу бјеше Далмација, те је о њој највише и писао. Вјеран своме систему федеративно-де

мократском, он је њој желио, да буде најугледнија „у колу словенских сестара“, а ако се баш мора доћи до спајања јужнословенских земаља, он хоће да она буде главнија у некој групи, са Шибеником, као главним мјестом. Може се замислити, како је то вријеђало талијански шовинизам, коме су и Далмација и Истрија чисто талијанске земље, како је уопште Томазеово словенофилство било неугодно у Италији! За нас је пак најглавније то, што је Томазеу Далмација не само словенска, него (изим острва и оно нешто примјесе талијанске крви по градовима) чисто *српска земља*.

У Томазеовој пјесми *Далмацији*, која је обједодањена након његове смрти (у календару *Dalmatino*, 1897, Задар) и која је изишла у српском пријеводу у броју 19. год. 1896. *Српскога Гласа*, каже се:

„Охоли свијет, јадна земљо моја,
„Ил' те мрзи, ил' жали! Кô што с трупа
„Сломљена мишица малаксало виси,
„Тако, Далмацијо моја, туђи живот,
„Напором тешким, кроз жиле ти струји!
„Ти бјеше српска, турска, талијанска,
„Па и француска бјеше, ал' још никад
„Ни посве туђа, ни посве своја;
„Огњишта нема ко с' овдјена роди...
„...Тад нећеш више, домовино моја,
„Бит' груда земље и неплодна крша
„По пустом тамо раштркана мору:
„Васкрсла Србија, гдје дух њежин влада
„И мишица чила, и кол'ко је земље
„Што још под јармом отоманским чами...
„С тобом ће да живе, с тобом да раде...
„...У теби Бог је, о мој српски роде,
„Италијо нова, саздô људског соја
„И врлог човјештва урнеке најљепше!...“

У већ помињатом пријеводу српских народних пјесама, Томазео је изабрао оне о Косову и Краљевићу Марку. И ако натпис гласи »Илирске пјесме«, у предговору каже, да су српске, да им је то право име. У исто вријеме износи главније моменте из наше историје. Пријевод је у опште вјеран и пјеснички. Сваку пјесму није цијелу превео, него незнатније ствари прича у прози. Над сваком ставља садржину и свој естетички суд; испод сваке налазе се критичке напомене, кад кад и из његове збирке. Вука назива генијем и с највећим одушевљењем говори о њему. Каже, да је најзаслужнији Србин, да нас, ради његовијех збирака, образована Јевропа увршћује међу најпоетичније народе. За Краљевића Марка каже, да је права слика народа српског, оличење његовијех врлина и мана. Ни Ахил, вели, није згодније представљао грчку ћуд из тројског доба, него што представља Марко српску ћуд из времена турског освојења. Истиче значај српске матере, сестринске љубави, обичаја при слави, свадби, помиње брачну вјерност, искрено гостопримство, душевност према сиротињи и паћеницима, презирање богаства грјешно стечена. О језику каже: — »Наш је језик силнији од талијанскога и латинскога, а није сиромашнији ни од грчкога. Нама Србима народне су пјесме једина школа, из које се можемо учити чистоти језика«. На другом мјесту (у Рјечнику, под словом S. код ријечи *serbico*) пише: »Српски језик није дијалекат, него један од четири словенска језика. Он је милозвучнији од пољског и чешког, а језгровитији од руског. Пјесме српске могу се упоредити са најљепшим, кога му драго народа. То је (осим осталијех крајева) језик Босне, Херцеговине и планинске Далмације»... Кад се послије 1848 год. међу Хрватима поче ширити мисао, да се

узме руски језик као књижевни. Томазео пише: „Кад би се академским путем могао наметнути један општи књижевни језик свима Словенима, онда би требало изабрати пољски или чешки. али не само што су та оба језика опора, те се не би могла прилагодити јужнијем Словенима, него је још чешки искварен германизмима. Најчистији, најпотпунији у глаголима, најскладнији, био би српски језик, који се говори у Србији, Босни, Херцеговини, Далмацији, мање правилно у Хрватској и по другим крајевима аустриске царевине. Рекох: најчистији, али додајем: најсиромашнији, јер је у књижевности слабо заступан. Него, ради родности корена, ради згодног извађања новијех ријечи, а уз помоћ осталијех словенских језика, наскоро би био прикладан за општи словенски књижевни језик. Као што је тоскански дијалекат разумљивији од сваког другог нетосканцима, тако би и српски био разумљивији осталијем Словенима, од сваког другог словенског. Није бесмислица да мањи народ наметне већем свој језик, нити недостаје примјерâ да је тога бивало ... Поменућу пјесме српске, право чудо језика, слога и милозвучности, једине епске у Јевропи. Мицкијевић је рекао да су оне једине међу словенскима које опијевају витешка дјела. Гете их је преводио. Италији су већ познате, у Јевропи су драгоцјене свакоме ко осјећа сласт праве пјесме. Мицкијевића у *Колеж де Франс* наслиједи Сипријан Робер, а он, од свију словенских језика које предаје са катедре те велике школе, најбоље познаје српски. Ко је љубитељ пјесничке љепоте, тај зацијело неће наћи у руској књижевности онаке насладе какве ће наћи у срп. нар. умотворинама. Они пак који разбирају мудрост скривену у језику, имаће више прилика да је нађу у српском, него у осталијем словенским... — Најпослије, Томазео одваја

вјеру од народности: »Пјесме народа српског, неке спјеваше људи вјере латинске, а друге људи вјере грчко-источне.«

Кад бисмо могли исписати све што је Томазео у својим многобројним дјелима рекао, било о нашем језику, било о нашим нар. умотворинама доиста би изишла замашна књига. Ограничићемо се, дакле, на изнесене цитате.

Али велики писац није само преводио и тумачио наше народне пјесме, него их је и сам скупљао. Рекосмо да је испод неких преведенијех пјесама (особито онијех о Краљевићу Марку) Томазео додао и варијанте из своје збирке. Ваљда ни у једној српској покрајини не пјева се више и радије о Краљевићу Марку, него по цијелој Далмацији. Наглашавам: по цијелој Далмацији, — и у приморској и у брдској, чак и по острвима. Зацијело Томазео се још као дијете наслушао тијех пјесама у Шибенику, гдје се оне разлијежу по крчмама и по улицама, кад сватови пролазе. Кад је већ познао љепоту српске пјесме, по својој прилици, у другом навратку у завичај око 1839, а упуством Спира Поповића, он их је забиљежио неколико од заграђанина Влача. Томазео с поносом помиње, како тај тежак Влаче није их хтио другом коме казивати у перо, до њему. Касније је та збирка умножена прилозима Шибенчана: Спира Поповића, Марка пл. Видаковића и његове жене Ане (познате пјесникиње) њекога Буљана из Сиња итд. Томазеова та збирка спремна је била за штампу год. 1846. Предговор с талијанскога преведе на српски Спиро Поповић. Хрвати: Ив. Кукуљевић и Бабукић почеше скупљати претплатнике, али за двије године скупише их врло мало. Тада Томазео преко пријатеља Поповића посла збирку у Биоград, али и

ту, такође због недостатка претплатника, не уђе у штампу. Најпослије он уступи Кукуљевићу, а овај *Матици Илирској* од које доби је у наслеђе данашња *Матица Хрватска*, и она, послије педесет и више година, поче је лани издавати под именом: *Хрватске народне јуначке песме*.

Томазео је такође познавао дубровачку и у опште старију српску књижевност, а с пажњом и љубављу пратио новију. У листу *La Dalmazia*, бр. 26 од год. 1845, пишући студију о Доситеју, замјера му што се у свом *Житију* ружно изразио о унијаству. На то други Шибенчанин, Др. Божидар Петрановић, одговори у брошури, обавијестив славног полиграфа о правом значењу »уније«. Из тога се заврже између њих двојице занимљива полемика, у којој, сјем осталога, Томазео хвали Доситеја »чија су дјела његово свакидашње читање« и који је упутио књижевнике да пишу правијем народнијем језиком. За С. Милутиновића каже да је велики пјесник, али му замјера што без потребе и неупутно кује ријечи, што чини насиље језику, који је сам собом силан. Борио се за свој народ: него, отишав у Немачку, понијемчи свој чисти ум и, нечувеном смјелошћу, коване ријечи, које није умио ни сам тумачити. Пошто изиде *Горски Вијенац*, Томазео написа: »Кад владика пише ствари које су му познате, кад избјегава књижевну риторику а говори језиком својих горштака, онда је прави пјесник и његови стихови остаће узором језика.« Професору Сутини у Задру пише, како у нас сваки писац кује нове ријечи, па свјетује Сутину да састави друштво, које ће купити непознате ријечи и изреке по Далмацији, Босни и Херцеговини.

Ћирилицу Томазео називље српским словима. Кад је напоменути Др. Б. Петрановић покренуо *Српско-Далматински Магазин* Томазео пише: »Паметно је започео г. Петрановић издавањем једног годишњака, у намјери да просвјећује народ *српским словима*...«

Да видимо, најпослије, како Томазео мисли о особинама српскога карактера.

У првоме дијелу *Естетичкога Рјечника* пише: »Из домаћих врлина, цвијетом и родом, развијају се радости и користи живота. Каква је породица, опакав је и народ. Између толико јада, велика је утјеха што је српска породица очувала чисте и миле свете домаће везе, у оним крајевима, који још нијесу покварени туђинским духом и обичајима. Већи дио српских пјесама треба приписати домаћем животу и осјећању; оне су биљег и огледало грађанске величине... Ако ћемо говорити о ћуди народа српског она не може бити самосталнија, него што је. Кад Србин пише својим језиком, онда је бистар и духовит. Његова је ћуд сличнија талијанској и у опште јевропској, озбиљнија од пољске, живахнија од чешке, блажа а слободнија од руске... Народ је српски прост, а у патријархалном животу његовијех ратоборнијих племена сачувао је много врлина. Знам, да је то све у клици, али се може развити... — Српски сој, ванредно лијеп, показује племенитост поријекла. Узмимо још на ум, да су Срби насељени и дуж дунавских обала, у средини између истока и запада, да их има брђана и примораца, да се међу њима сачувало доста римских, грчких и талијанских успомена, а, поврх свега, да се још живо сјећају јуначке борбе против Турака... — Срби у Шумадији дадоше примјер пожртвовања и жарке љубави према отаџбини, и ипак несрећна Србија није имала кога,

да је пожали, да њене болове ублажује: није имала ни бродова ни великих научника, ни богатих трговаца; није имала ни свога Омира, ни Софокла! Ништа друго, јадна Србијо, имала нијеси, до давне славне успомене и нејасне тежње новог времена, али си имала шуму, пушку, доброту и јунаштво, имала си свога Краљевића Марка и уздање у Бога! Благословени да сте, непознати витезови, сиротани без имена! Благословене муке, које поднијесте за отаџбину, благословена крв, коју пролисте за потомство!...«

## IV.

Казали смо у првом одјељку, да је Томазео, враћајући се из Француске у Млетке свратио посљедњи пут у завичај, а тада написао први састав на српском језику елегију „На успомену мајке своје“. Послије, докле није ослијепио, дописивао се српски са неким пријатељима из Далмације и Хрватске и написао је *Искрице*.

Око год. 1841 Томазео издаде у Млецима своје *Scintille* (Искре), које посвети Французу Мињету, Талијану Чентофанти, Грку Ренијеру, Задранину Ф. Салгетију, сликару. Њеколико је и тијех *Искара* написао у новогрчком језику, а за њима долазе оне које се односе на нас, али су на талијанском. Ево нешто из њих: — Нов је народ илирски, чије јуначке пјесме задивише цијелу Европу. Ја га љубим, јер ако му не дугујем подријетло, дугујем му рођење и навике прве мога живота, препросте и чисте, а које су над случајем и крутијем људским мишљењем. То је народ који се поноси једнијем од најслађих и најбогатијех језика на свијету. У том сам се језику вјежбао.

а бијаше ми стрпљив учитељ Спиро Поповић из Шибеника. коме сам .. изјавио осјећање своје захвалности.«

У почетку говори о језику и правопису. Њему је мила икавштина (западни говор), али предвиђа да ће јужни говор превладати у књижевности. Каже да је ћирилица згоднија од латинице, зато што има свa слова за све наше гласове.

Послије тијех напомена, долазе *Искрице*, разумије се увијек на талијанском језику. али оне исте које је он доцније превео на српски, само другим редом.

Рукописна збирка Томазеових »илирских« *Искрица* појавила се у Далмацији око год. 1843. Збирка је ишла од руке до руке. те су преписивачи мијењали што шта и у мислима и у језику. Поменути Миличетић. у најновијем хрватском издању, каже: „*Докопавши* се једног пријеписа наш врло заслужни Иван Кукуљевић Сакцински изда *Искрице* г. 1844 у Загребу. те посла један отисак Томазеу. На овој пошиљци захваљује Томазео Кукуљевићу у писму од 6 свибња 1844. те примјећује: »Не треба да се с ником другим, него сам собом тужим, што су рукопису ономе, који је вама послат, многи начини говорења наметнути, знамења моја иштећена, и оно нешто складања, које ја мојим ријечима дајем. Послаћу вам дакле књижицу направљену опако, како ја желим. да печатана буде. и молићу вас, кад будете хтјели, да је тако опет издате.«» Исте године, 30 липња. пише Кукуљевићу: «‹Послао сам вам књижицу поправљену, како ја желим, да ју отаџбина наша штије.»» Међутијем. бечка цензура бјеше забранила оно прво загребачко издање и издала укор илирско-влашком цензору у Пешти. који је био дозволио тисак *Искрица*, те му наложише да у будуће овакве рукописе, прије него дозволи, да се тискају,

има поднашати врховној цензурској области (власти) у Бечу. У тим приликама жељаше Томазео, да би се тискало друго исправљено издање у Србији, те тога ради пише Кукуљевићу из Фиренце 1 травња 1845: »»Молим вас, да у Србији печатане буду, каконо сам их ја послао вамикар, Искрице моје.»» Томазео је, како то у једном писму спомиње, добивао у оно вријеме из Загреба лист *Бранислав*, који је излазио под геслом, «не дајмо се, не бој мо се», а говорило се да се тиска у Београду, пак је, ради тога, и мислио, да ће пријатељима у Загребу бити могуће, да се уз *Бранислава* тискају и *Искрице* у Србији. Но... *Искрице* не нађу тискара док год. 1848 цензура више не сметаше; и тад даде Кукуљевић тискати исправљене *Искрице*, са Томазеовим предговором и са одломцима из пет Томазеових листова, писаних Кукуљевићу од год. 1844 до 1848.»

«Год. 1846. 7 вељаче, пише: »Онај који вам је први пут послао дјелце моје, с безобзирним дрзновањем, промијенио је ријечи, складања и мисли покварио, без да разумијева који пут ни што сам ја рекао, ни што је он сам хтио рећи. Молим вас, да ову срамоту већ избришете од имена мога и од књижевства нашега...« Пошљедње писмо Томазеово Кукуљевићу датирано је 30 априла 1847. У њему се препоручује да се не изгубе поправке, него да их Кукуљевић »покрај друге књиге препише».

Задарска тискара Батара издаде *Искрице* год. 1849. као »»Друго издање, пригледано и понаправљено од истога књиготворца»», које да је приредио Кукуљевић. Оно је, у истини, треће издање основано на првом и другом, али горе и од првога. С овим из-

дањем неимађаху никакова посла ни Томазео, ни Кукуљевић, и ако то тврди натпис књижице...«

Послије тога настаде бурна 1848 год. у којој се Хрвати љуто замјерише Талијанцима, те Томазео прекиде дописивање с Кукуљевићем, нити се позитивно зна шта је било с исправљеном књижицом.

У новом издању хрватском, послије предговора г. Милчетића, долази она напомена од стране *Матице Хрватске*: «Издање ово Томазеових *Искрица* приређено је за штампу вијерно по првом издању, које је Томазео својом руком исправио и год. 1844 послао Ивану Кукуљевићу с молбом, да се у будуће његове *Искрице* овако исправљене штампају. Само назив: «илирски» (другог издања), који данас нема смисла — а за који је био Томазео у писму од 1 травња 1845 Кукуљевићу нарочито дозволио, да га »како му драго« употребљава мјесто назива: «југословенски« из првог издања — замијењен је називом »хрватски», чему, мислимо, и с разлога што је ово издање намијењено најширем кругу хрватског читатељства, не може бити ни с које стране оправдана и темељита приговора.»

Из свега онога што су читаоци разабрали, Српској Књижевној Задрузи још мање би се могло «темељито и оправдано« приговорити кад би изразе «југословенски« и «илирски« свуда замијенила именом српским.

Али има нешто ново.

Прије неколико година, ја сам објелоданио у *Босанској Вили*, да сам нашао један екземплар првог издања *Искрица са поправцима од Томазеове руке*. Послије, послао сам тај екземплар Српској Књижевној Задрузи са овијем обавијештајем:

Године 1891, у библиотеци српског православног општества у Шибенику ја сам нашао један примје-

рак првог издања *Искрица* са многобројнијим поправкама слога и језика, те сам се постарао да дознам од чије су руке те поправке. Заузимањем мога стрица Марка Петрановића, савјетника, заинтересовала су се за ову ствар господа: Винченцо Мијагостовић, професор у Трсту и Павао Мацолени, посједник у Шибенику, обојица Шибенчани и књижевници и добри знаци Томазеових дјела, који су с њим били у преписци. Пошто су оба господина пажљиво прегледала поменути примјерак, издадоше ове писмене свједоџбе, које у вјерном пријеводу са талијанскога гласе:

»Позван од г. Марка Петрановића, витеза и савјетника, да прегледам примјерак књижице: „*Iskrice od Nikole Tommasea,* izdao Ivan Kukuljević Sakcinski, u Zagrebu, tisk. Ljud. Gaja, 1844“, који је примјерак на сахрани у библиотеци православног општества шибеничког, као и поправке учињене пером на некојим листовима и по гдје гдје између штампанијех редака и по окрајцима књижице, па да кажем: јесу ли, или нијесу ови поправци од руке Николе Томазеа, — пошто сам један по један поправак прегледао, без колебања, увјерио сам се да су *сви* искључиво његови. Овијем дајем нарочито свједочанство, које се оснива на упоређивању многих својеручнијех писама Н. Томазеа, које ја имам, а која сам, у случају, готов показати сваком, ко би то желио

Шибеник, 15 јула, 1896.

**Винченцо Мијагостовић**
професор.«

Друга исправка гласи:

»Имајући при руци не мали број својеручнијех писама Н. Томазеа и других његовијех списа на је-

зику талијанском и српском као и својеручни рукопис једног читавог његовог дјела, коме је наслов: „*Esempi di generosità proposti alla gioventù italiana*“, који ми је тај славни човјек поклонио у Фиренци г. 1866: на позив часног господина Марка витеза Петрановића, изјављујем, да се потпуно слажем са мишљењем г. проф. В. Мијагостовића, наиме, да су сви поправци учињени пером на поменутој књижици *Iskrice* itd., писани руком славног аутора.

Шибеник, 24 септембра, 1896.

**Павао Мацолени.“**

Поред тијех свједоџаба, ја сам ипак за добро нашао, да примјерак пошљем сину Томазеову, Д-ру Јерониму у Фиренцу, молећи га да и он каже своје мишљење, нашто ми он одговори, потврђујући да су заиста поправци од руке пок. оца и овлашћујући ме да онако исправљене *Искрице* дам у штампу.

Сва је прилика, да је баш ово онај примјерак који је Томазео послао Кукуљевићу у Загреб, препоручујући «да се не изгубе поправке оне што сам вам послао». Намеће се питање, како је он доспио у Шибеник и прешао у власништво библиотеке срп. прав. општества? Одговор није баш тако тежак. У библиотеци налази се још један примјерак истога издања, без рукописнијех поправака, а са монограмом S. P. (Spiridione Popović): налази се још доста књига са тијем словима на корицама, које је пок. Спиро Поповић библиотеци поклонио. Значи, Кукуљевић је Томазеов поправљени примјерак, по жељи његовој, пошто га је употријебио, вратио у Шибеник Спиру Поповићу, а овај га предао библиотеци.

Допустимо и да је дупликат, али је главно што су поправци и онога времена и несумњиво од руке Н. Томазеа.

У нашем примјерку Томазео је на неколико мјеста оставио називе «илирски», «словенски», «југословенски» а нешто их замјенио са «српски». У Искрици III каже: „serbski narode“. У XVI: „serbski duh“. У XXIII: „serbski narode“. У XXIII има „megju jugoslavenskim sestrama svojim“. У XXVII: „Raztrgnuta su uda tvoja slavenski narode“. У XXXIII назива Тракију и Македонију илирским земљама. У XXXII помиње „ilirsku silu lava mletačkoga“.

У Шибенику.

**Данило Петрановић**
учитељ грађанске школе.

# О ОВОМ ИЗДАЊУ

Издајући «Искрице» Н. Томазеа управа Српске Књижевне Задруге искупљује према задругарима и читаоцима обећање дато пре седам година у позиву за купљење овога друштва. Да то изврши, помогао је управи г. Д Петрановић из Томазеова Шибеника, понудивши се да спреми издање »Искрица» заједно с потребним уводом и коментаром. Та је понуда радо прихваћена, и господин је Петрановић послао управи своје рукописе заједно с оригиналним примерком првога издања «Искрица» (1844), у коме је Томазео изменио и исправио све онако како је желио да му се књига штампа.

Тај је примерак у Београду употребљен још једном при ревизији штампарској, те се може тврдити да је ово Задругино издање прво и, у сваком погледу верно огледало Томазеове мисли. Ово је управо прво критично издање «Искрица», јер се према члану 2. друштвених правила приредило по начелу да се у тексту ништа не мења осим буквице и правописа. На неколико места пак, где је очевидно требало додати штогод, стављени су ти додаци у угласте заграде. Тако су верно штампани и облици: гребо. (II. IV), ћуда (II. X), помље (II. XXXI), јер је баш тако писац исправио

(а најпре је било: *у* греб*у*, ћуд*и*[1] *с* помљ*ом*. Али на неким се местима није могао Томазеов рукопис прочитати, те су задржана онако, како су у загребачком издању, ова места (и ако их је он исправљао): пол*аг* (II. XIV), иност*ране* повјести (II. XVII), ту*жну* (II. XXVIII); за ова пак места не може се тврдити да их треба баш овако читати: чу*де се* (II XVIII) и пр*е*рођене (пр*о*рећење? — II. XXVII, први пут).

Како је предговор г. Петрановића о животу и раду Томазеову био нешто опширнији, управа га је с цинчевим пристанком скратила онако како се сад штампа. Напротив, како би коментар, који је написао г. Петрановић, био недовољан за многе Задругине читаоце, особито по источним и северним крајевима, управа је поверила своме члану, г. Љ. Јовановићу, да у »Искрицама« објасни све што нађе да треба. С тога су сва објашњења г. Петрановића у овом издању обележена првим словима његова имена и презимена; а ако је што и на таким местима додавано, ти су додаци стављени у заграде угласте.

Ова је тумачења г. Јовановић написао, и ако се раније није нарочито бавио о Томазеу. Али, кад се помисли колико се до сад мало радило око Искрица (у том је погледу најглавнији посао до сад био коментар Ив. Милчетића, којим се и г. Јовановић послужио), надати се, да ће ова објашњења, ако ништа друго, помоћи задругарима да лакше прочитају и што боље разумеју ово знаменито делце.

С. К. З.

[1] Претпоставка која би ову другу реч исправила у »чуда« — не оправдава се довољно смислом осталога текста.

# ПРЕГЛЕД

СТРАНА

# ИСКРИЦЕ

# НАПОМЕНЕ О ТОМАЗЕОВУ ЈЕЗИКУ

---

У оно време, кад је Томазео писао «Искрице», српски књижевни језик још не беше утврђен. Онда је само Вук с понеким својим учеником писао како сада пишемо. С тога се и језик «Искрица» у многом разликује од језика данашњих књига. Први је извор тим разликама, колико сам ја могао уђи му у траг по самим «Искрицама», у томе што се Томазео, пишући, служио познатим речником Дубровчанина Стулића, те је много што шта одатле узео. С друге стране он употребљава неке особине свога завичаја и, у опште, наших западнијих крајева. За тим имају и неки талијанисми, а ове је Томазео (сам талијански књижевник!) неколико и умножио. На послетку има и понешто из ондашњега «славено-серпскога» језика (нешто је и од тога, као и неки талијанисми, дошло и из Стулића) дакле: руских, старих словенских и застарелих српских речи и облика. На тај начин имамо ове особине његова језика:

1) Глас *х* на неким местима има где му је место, али га на другим или изостави (врло често) или га замени са *к*: сирома*к*, возду*к*. Гласове *хв* замењује са *ф*: *ф*алити[1]. — Као рођени икавац на неким местима има *и* место *ије*, *je*, нп. в*и*дити, стрп*и*ти, надс*и*вати, ут*и*снити, н*и*сам, с*и*мо, гд*и*, гор*и*, итд. — Покрајинско је и ово: ди*вј*и, су*вј*и, иза*ј*ти, не*ј*ма, не*ј*мамо, краљество; за тим: греб, греб*о*, поч*м*ем, почи*мљ*ем, сребр*е*н, пока*ж*ивати, измед.

2) Многи су облици застарели или покрајински, нп. ријеч*јом* (6 п. ј.); прс*ије* (2 п. мн.); небес*им* (3 п.), пуц*им*, дворник*ом*, чобан*ом*, птичиц*ам*, бесјед*ам*; срдар*им* (6 п.), разбојниц*им*, животињ*ам*, нечистоћ*ами*, разблуд*ами*, радост*им*; градов*им* (7 п.), дан*им*, пјесм*ам*, туг*ам*, туг*ах*; — различит*ими* (6 п.); — ов*и* (једн.), он*и* (једн.) нам*и* (3 п.); — пребациј*ва*, проклињ*ај*мо; расти ће, упокојити ће. Покрајински је и ово: ставити на мјест*у* достојн*ом*.

[1] Томазео пише *х* редовно у именичним наставцима 2 пад. мн. Пошто то није особина шибеничкога говора, морало му се одбити на ондашњи правопис, и с тога је у овом издању такво *х* свуда изостављано.

3) Према малом обиму књиге, има врло велики број речи које се говоре само по нашим западнијим крајевима или које су писали наши западни писци: *пук*, *глад,-а*, *круг*, *крат*, *писалац*, *предњик*, *крепост* (врлина), *могућност* (моћ), *сврха*, *живина* (животиње), *зипка*, *погиба*, *научивост*, *маленост*, *красност*, *лијепост*, *власи*, *баштина*, *опачина*, *кривина*, *забава* (занимање), *опћеност*, *великосрчаност*, *шћапа*, *складање*, *складногласје*, *ћућење*, *гојење*, *понижење*, *уфање*, *устрпљење*, *облачило*, *порођење*, *слијеђење*, *извршенство*; *нарави*, *живински*, *лушки*, *трудан*, *нередан*, *погрдив*, *ни*, *смион*, *опћен*, *горостасан*, *инострански*, *пучки*, *домородан*; — *чути* (осећати), *мучати*, *штити*, *доспјети*, *слепити*, *уфати се*, *поругати*, *слиједити*, *из-гулити* (из-чупати), *крцати*, *писходити*, *предвиђивати*, *ћутити*, *погрдити*, *словити*, *усходити*, *помњити*; — *ради* (због), *полаг*, *брез*; — *ванка*, *из ванка*, *јур*, *оли*, *тадар*, *одозгар*, *пак* (после).

4) Из ондашњега «славеносерпскога» ове су речи: воздух, *посредственик*, чесност, *добродјетељ*, *подобност*, (п. 20), *дрзновање*, *знамење* (значај); — љубован, честан, *погибелан*, *неизвјестан*, *скор*; — *упокојити*, *побољшати*, *пригвоздити*, *почитовати*.

5) По духу талијанскога језика употребљене су нп. ове речи и конструкције: *питати* (искати), *задржати* (запамтити), *исти* (једнак); — *испразнити* срца *од* мисли, један дан (некад); звијезде неба и жалосни земљ*е*, зној човјек*а*, живот свијет*а*, храброст *од* каменицѐ, најљепши синов*а* човјечанск*их*, радости које тво*га* стањ*а* *нису*, љубити се с цјеловим, зајекивати с језиком, уресити, наситити, живјети *са* чим, умножити *са* знојењем; — *за* достати, крив *да* ти живот прође, *ништа друго не* траже *него*, *није него*, *не* види *него* итд. — *ништа не мање*, *као* (као што) гусле гуде, *као* ће мучати, итд. — Талијанско ће бити ово: *тврдо и сиромашко гојење није ти сметало ћућења*.

6) Има и других варваризама, нп. по латинском (arvum) *поље* (земља), ништа друго*г*. Туђе је и употребљавање облика: желећ*им*, хлепећ*им*, плачућ*им*. Ред речи на многим местима није народни. Исто тако није Томазео имао довољно осећања за граматичко трајање глаголске радње, те је употребљавао место трајних свршене глаголе: изустити (п. 2), поспјети (п. 3), погрдити (п. 4), бацити (п. 9) итд.

Љ. Ј.

## ИСКРИЦА I[1].

Како птица љубовна приправља у прољеће гњездашце својим птичицам, и кӯпӣ перје и сламу, да лакше лѐжê мале своје, које није она још видила; тако ја из далеких земаља, из страњских књиженства, из различитих језика купим ћућења и гласе и складања, да би могао милу браћу надахнути пламеном љубави. Различност помаже нам да боље чујемо јединство[2], како из складногласја многих гусала излази саврјенија умилност и чишћа. Језици су човјечански

*страњских књиженства* — туђих књижевности; *ћућења* — осећања, осећаје; *складања* — саставе (списе); *чујемо* — осетимо, осећамо; *складногласја* — армоније.

---

[1] Писац, познавши друге народе и књижевности, хоће да помогне браћи, и ако се једва усуђује српски писати; њега подстиче вила народна, да би помогао Далмацији, која је вазда била под туђинима.

[2] Знање разних језика и познавање разних народа олакшава схватање јединства човечанскога. (Томазео, велики патриота талијански, љубио је уједно не само наш народ из кога је сам поникао, већ и остале народе. Он беше чедо високо идеалистичкога талијанскога покрета. Гарибалди почиње своју сјајну епопеју борбом за слободу јужно — америчку а довршује је одбраном француске отаџбине; његови другови боре се по херцеговачким кршевима. Тако и Томазеово срце, поред све дубоке преданости талијанским идеалима, бије љубављу и према целом човечанству; у њему поред патриотскога осећања има хришћанског космополитисма).

као лире које заједно звоне и шаљу к небесим глас пукâ желећих отаџбину рајску. Може један језик да се с другим не мијеша и да се не штети[1]; као сестре дјевице које се љубе с чистим цјеловима; као стабла очишћена која не засјењивају један другог, а гору украсују; као бистри поточићи жуборећи сваки у своме тијеку и наквасивајући равнину.

Знам да је велико дрзновање моје, да почињем писати у језику, с којијем једва почео сам зајекивати. Тешко ја ријечи налазим, да оно изречем што имам у срцу; али вилу словинску чујем гди говори знаменитим гласом души мојој[2]. Далмацијо драга[3], живот властит теби није никада био[4]; јур од много си временâ вучена за

*звоне* (тал. suonano) — свирају; *пук* — народ; *цјеловима* — пољупцима, целивима; *дрзновање* — дрскост, смелост; *да почињем* — што почињем; *зајекивати* — протепати, проговарати; *јур* — већ.

---

[1] Језици, који различитошћу чине светску армонију, треба да остану чисти, не кварећи се узајамно (као што су се у Далмацији српски и талијански у говору градском мешали и кварили).

[2] Али ми души значајно говори словенска вила (те под њеним дахом пишем). — Јамачно под утицајем талијанским, а можда и као остатак из старине, у Далмацији се по многим крајевима (па тако и у Томазеову Шибенику) одржавало као народно име, *словенско*, док се име *српско* или *хрватско* губило.

[3] Писац намењује у главном ово дело Далмацији, у којој је рођен, те има пред очима нарочито њене прилике и потребе, али врло често изађе из њених граница те обухвати цео српски народ, понекад и све Словене, особито јужне, па и цело човечанство.

[4] Никад ниси била своја, самостална, нити својим животом живела. Ни етнографски ни политички ни географски никад Далмација није била засебна целина. Она је просто приморје садашње Босне, Херцеговине и Црне Горе, с којима је увек имала и једно исто становништво. Али је од њих (цела

колима других народа[1]. Радо би ја умро[2], кад би ти могô оставити споменку љубави моје, кад би се могô уфати да ћеш бити прстен златних верига, које ваља да слободно[3] свежу све кћери словинске матере наше.

*споменку* — успомену, предмет за спомен; *уфати се* — надати се, уздати се; *прстен* — беочуг, карика.

---

или делови јој) одвлачена и отрзана са запада спољашњим историско-политичким силама, најпре римском и римско-византинском, па млетачком, на послетку француском и аустриском, те су ове уносиле у њу и туђе, своје, етнографске елементе: латинско-талијанске. Тако отргнута од свога природнога залеђа. Далмација је везивана и стапана с осталим владавинама својих господара. Политичко-административном целином, каква је данас, постала је тек у аустриско време, после 1814 године.

[1] Као што су грчки и римски победиоци вукли или водили за својим колима побеђене непријатеље, тако и тебе од давна вуку за туђим колима, тј. под туђом си влашћу (поједини делови или цела Далмација беше, када оставимо на страну што је била део сродних најпре илирских а после српских и хрватских држава, не само под влашћу држава споменутих у напомени пред овом него и под влашћу фрушком (франачком), угарском, напуљском и османлиском).

[2] Радосно бих дао живот за тебе.

[3] А не силом туђинског оружја.

## ИСКРИЦА II[1].

Вјетар баца симо тамо ситна сјемена, а свако ће великим стаблом узрасти. Рекао би да их срећа носи; али бог има на свако сјеме исту помљу, каконо на тисуће сунаца неизмјерних. Бог их меће на мјесто јур одређено од вјечнијех вијекова; бог их храни. Тако и у човјечку памет бог свако ненадано ћућење доведе, бог га храни росицом љубави. Због милости његове и суза наших, оно долази и уреси мисли, и свака је душа као велики свијет, пун складања̂ и чудеса без броја.

И ти си мало по мало, душо моја, понарасла! а различити језици теби су били прозори који отварају изглед на даљна мјеста, приказујућ' нове горе и планине, сада шњегове, сада цвијећа[2].

Ако ја након половице мога живота почимљем изустити ријечи моје материнске, теби

*симо* — овамо (*с. тамо* — тамо амо); *помљу* — пажњу (*имати п.* — пазити); *ћућење* — осећање; *уреси* — украси; *изустит* — изушћивати.

[1] Све бива по божјој одредби («предопредељењу»): писац је, наком пола века свога, заслугом Спира Поповића почео писати језиком материнским.

[2] Знање разних туђих језика дало је Томазеу могућност да позна разноврсну образованост далеких народа

сам, Спиро*, дужан, а радујем се да теби сам дужан. Јер ти срце имаш пучко и у крепости

*да теби сам дужан* — што сам теби дужан; *пучко* — народно; *крепости* — врлини.

---

* Сп. Поповић, рођен у Шибенику 1808 године, дакле шест година млађи од Томазеа. Основне и средње школе сврши у родном мјесту, а по том пође у Карловце, да учи богословију, одакле се по очевој смрти врати кући и постаде тајник епископа Рајачића [јер је онда столица православне епархије далматинске била у Шибенику. Пошто се, по наредби царској, владичански двор пресели у Задар, Поповић остаде у Шибенику као приватан човек, живећи од својих доста знатних доходака и бавећи се марљиво књижевношћу.] Превео је неколико Ламартинових пјесама и написао више расправа. Још је писао у њемачкијем листовима о књижевнијем и политичкијем приликама у Далмацији. Био је сарадник на српским и [хрватским] листовима: «Напретку», «Видовдану», Гајевој «Danici ilirskoj» и задарском «Nazionale». Дописивао се с Вуком, Кукуљевићем, Томазеом и другим знатнијим људима Томазео га је веома љубио и цијенио као најбољега знаоца српскога језика у Далмацији. Године 1841 пише Томазео о њему: «Тога ми је младића бог сачувао у завичају, да ми буде мање горак губитак пријатеља Мариновића».

Касније, као ватрен Србин и честит карактер, Спиро је био један од главнијех ступаца народне странке на Приморју. На по се у Шибенику његов је рад био успјешан и окружен опћијем признањем. При оснивању ондашње «Народне славјанске читаонице» бијаше први у колу тадашњијех родољуба. Умро је напрасно 12 септембра 1866 године, [а сахрањен је био кришом, без пратње, без учешћа, јер се рекло да је умро од колере, премда ни једног случаја колере, пре и после његове смрти, оне јесени није било у Шибенику. Та загонетна смрт дала је повода свакојаким нагађањима и тумачењима и у приватним круговима и до душе увијено, у новинама.] Послије десет дана држала му је «Народна читаоница» свечани парастос; а ондашњи «Nazionale» (сад «Narodni list») ево какијем ријечима у српском пријеводу жали немили губитак: «Дан 12 септембра за нас бјеше црни дан големе несреће. Овог днева престаде куцати једно племенито срце, угаси се луча нове свјетлости на нашем небу. Спира Поповића нема више» (бр. 78).

[Спиро је био ожењен једном Немицом, с којом није имао порода.] Удовица му је подигла скроман споменик с натписом, који је, данас запуштен, почео се рушити.

**Д. П.**

тихо. И ти си чуо што су жалости, али познајеш жалостй частиви стид, знадеш мучати туге твоје, а других пожалити. Може бити да ја у књиги твога живота пустим траг, који неће нигда помрчити; али ја у истини знадем да у свакој ријечи српској, коју ћу штити оли писати, сасријетићу, Спиро име твоје.

*чуо* — осетио; *частиви* — часни; *мучати* — ћутати, прећутати; *може бити да ја... пустим* (тал. forse che io lascia) — можда ћу... оставити; *помрчити* — помрчати, ишчилети; *штити* — читати; *оли* — или; *сасријетићу* (срешћу)... *име твоје* — сећаћу се... имена твога.

## ИСКРИЦА III[1].

Хтјео би ја да ми се прикаже до дна, српски народе, дух твој непознати: хтјео би сваку ријеч разумјети твога гласа знаменита, и с тобом говорити каконо човјек говори с љубом милом својом. Нитко те добро још не познаде од оних који ти говоре[2]: нитко не мјери управ слабости ни крепости твоје; — а како ћемо ти, без да те познадемо, помоћи? Гдје почимље а гдје доспије рана, не видимо, а како ћемо ју лијечити? Велико хоће се срце и пуно љубави, да ове ране разгледа и лијечи. Ваља их преметати брзо и лагано, с милосрђем, ваља поштовати болесника кано Исусово тијело.

Ниси ти крив, народе жалосни, да ти живот пројде у незнанству и смраду. Достојна би била јака уда твоја, народе лијепи, да чистију хаљину обучеш: али би ваљало да не промијениш с хаљином и ћућење, и љепша кошуља да не сакрива нечисту душу.

*управ* — правилно, тачно; *без да те познадемо* (тал.) — не познајући те; *доспије* — престаје; *да ти живот пројде* (тал.) — што ти живот пројде; *незнанство* — незнање; *уда* — тело.

---

[1] Писац жели да позна дух српскога народа, па да с највећом пажњом за њега ради и помогне му доћи до здраве просвете, и ако се сам од њега отуђио.

[2] Који ти се обраћају, т. ј. књижевници српски.

И да би те добро познавао народе драги, не би ја могао све оно изрећи што видим, не би ти могô све чути. Не би ја могао, а нисам ни достојан да кажем толиким душам истину спасоносну. Ја мислим кад кад на туге твоје, али их не плачем онако, као би дужан био: нису мени све ране твоје пред очима, нисам удо живо тијела твога[1]. Дај ми, боже, да све жалости човјечанске учине у души мојој велики склад, да грднију дубље чујем, мању ласније, тер да се у овом великом мору суза сузе моје изгубе, и да се мило с братинским помијешају[2].

*да би те добро познавао* — да те добро познајем; *плачем* — оплакујем; *као би дужан био* — као што бих итд.

[1] Томазео је био свестан колико се, занесен талијанским животом, одродио и одвојио од свога народа.

[2] Одродив се, Томазео налази себи утеху и излаз у љубави хришћанскога космополитизма, коме су сви људи браћа, а најближи они чији су болови најдубљи. Ове су три прве искрице као увод, у ком писац обележава како он лично стоји према народу свом и према оном што му пише.

## ИСКРИЦА IV[1].

Није нашег пука рухо чисто и танано, али душа му [је] слободна и у простоти јака. Напије се сиромак вина и ракије; али пијанство охолости малодушне, силнога страха, лажй и новаца, горе је и непоштеније пијанство. Нема пук дворе, али није ни постељу своју напунио нечистоћами, није кућу отаца својих продао страним[2]. Боље је никада не имати блага, нег' благо своје бацати у дубљину срамоте; — боље је не спомињати се дједова својих, него ли име њихово и гребо погрдити[3]. Немамо ми успомена које би нас раз-

*гребо* (греб) — гроб.

---

[1] Народ нам је запуштен и у материјалној беди, али му је дух пун полета и врлина.

[2] Није за благо (господство) издао отаџбину туђину (као што су племићи и образовани синови далматински били у њој постали носиоцима туђинске, млетачке и друге, власти).

[3] Племићи увек с поносом истичу славу својих предака, па тако и далматински. Они су пореклом или од старих српских и хрватских властеоских породица по аутономним општинама градским или од старих, великом већином српских, племенских кнезова и ускочких главара који су били подобивали млетачко племство за заслуге, стечене јунаштвом у луждевим борбама са султаном. Ти се племићи беху до почетка овога века са свим одродили: презимена своја славна нагрдили, удешавајући им обличје по талијанском; потурили обичаје и језик својих матера и дедова; многи и вером превранули; одрекли се заветних мисли и жеља прадедовских и са свим изгубили њихову народну свест. Они доиста у сваком погледу вређаху («погрђиваху») спомен и гробове својих старих јуначких сердара и племића приморских.

веселиле, али немамо ни оних које би нас засрамиле. Нови живот можемо почети, врата будућих времена нису нами затворена. Пјесме наше пјевају јунаштво и љубав, наравни дух у њима живи. Не знаду златна пера онако писати, као јаворове гусле гуде. Не лежи наша вила у великим постељама, код господских трпеза не сједи[1]; трчи жедна и гладна кроз горе, и што више трчи, све то љепша постане, и глас њезин пунији излази из прсију голих и хлепећих. Није у нашим пјесмам измишљено и студено непоштење; ми пјевамо дике и жалости наше, а не срамоте живинскога живота[2]. Куће немамо[3], али имамо породице: отац и мати нису јоште имена без знамења; они који презире чесности човјечанских душа, они је прави варвар[4].

*наравни* — природни; *златна пера* — учена господа; *као... гусле* — као што... гусле; *хлепећих* — оних који силно желе, жуде; *живинскога* — животињскога; *знамења* — значења.

[1] Наше се песништво не негује у вишим друштвеним редовима.

[2] Има на уму велику етичну вредност наших народних песама, док књижевности просвећених народа падају у приказивање чулних страсти.

[3] Немамо великих дворова.

[4] Ова је четврта искрица као прелаз ка другој гомилици (V—IX) у којој се поуке и размишљања надовезују на спомене Христове појаве на земљи.

## ИСКРИЦА V[1].

Теби не бијаше кошуља свилена, Крститељу власни, али под оштрином вуне[2] гораше племенита душа, урешена с танким мислима. Мед лушки храна твоја бијаше а не шећер; ништа не мање, мед је и оно; као пук жалостан и он је од нашега народа Тврдо и спромашко гојење није ти сметало велика ћућења[3]. Јер права крепост и слаткост права заједно долазе, заједно отиду. Сиромак бијаше Иван свети, али глас његов даље је допро него толиких кнезова насићених са свима радостим живота. Није оно што улази у тијело, него оно, што излази из душе, могућност је и дика; тко се смије, не може да виче. Није Исус међу срдарим тражио крститеља свога; жуљива би-

*с танким* — фиңим; *мед лушки* (из *луга*) — мед шумски, дивљи; *ништа не мање* (тал. niente di meno) — ипак, поред свега тога; *тврдо* (тал. duro) — мучно, тешко; *гојење* — гајење, васпитање; подизање; *са свима радостим* — свим радостима; *могућност* — моћ, снага; *срдарим* — војничким старешинама; *жуљива* — пуна жуљева, жуљевита.

---

[1] Претеча и крститељ Христов био је сиромах, од «простих људи».

[2] Мисли на одело од «камиље длаке» Јована Претече.

[3] И ако си васпитан у сиромаштву и невољи, опет ти то није сметало да у својој души однегујеш узвишена осећања («ћућења»).

јаше рука, која се дигнула над најљепшим синовâ човјечанских[1]. Живио је он с медом лупким, живио је доста да посрами и поплаши краља нечистога[2], да види јагањца божијега[3], да га прикаже свијету, и да своје име пошље с Исусовим кроз царства и кроз вијекове.

*најљепшим синова човјечанских* — најлепшим међу синовима човечанским; *с медом* — медом, о меду.

[1] Јован је на Јордану захватио шаком воде па с више главе Христове полио га водом и кретио.
[2] Ђавола, сотону.
[3] Христа.

## ИСКРИЦА VI[1].

Уморена од тешкога пута, од студенога времена, од слатке и небесне болести своје[2], иде дјевица млада од врата до врата, а нигдје не нађе пристанка. Не бјеше град достојан да се у њему роди краљ звијезда. Да би били знали они богати охолни, која ће дика ноћас на свијет доћи, били би отворили врата своја сиромашици овој, која нити се тужи, ни пита, нити проклиње тврда срца оних, који имаду толика мјеста за живину, а душе човјечанске пуштају у потреби. Мучаше мати Исусова у тугам њезиним, као ће у тугам својим мучати мудрост свемогућна[3]. Што више може и више знаде, другим више жели нег' себи. Моли сиромашица сама у себи, и нада се да ће бог, који је толико чудеса у њезином понижењу учинио, наћи мјеста и времена достојна за сврхе своје. Јосип који мање трпи, више се мучи; она је као уз-

*дјевица* — богородица; *пита* (тал.) — тражи, иште; *живину* — животиње; *пуштају* — остављају; *потребу* — невољи; *у тугам* — у мукама; *понижењу* — понизности, смерности; *сврха* (крај) — намера.

---

[1] Рођење Христово и народ.
[2] Од ношења детета.
[3] Христос.

дигнута у духу љубави трудне и знаменитих предвиђења. Тко би теби рекô, Проде, да ће се поштење кошаре ове више гласити него двори твоји, да ће име овог дјетића голога благословјено бити у вијеке, а твоје проклето. Вавијек што је слабо и малашно разбија силу тјелесну и величанство.

*трудне* — мучне; *поштење* — част, почаст.

## ИСКРИЦА VII[1].

Он, коме служи зима и прољеће, он, који има под собом неизбројне хиљаде анђела и сунаца, дошао је к својима, а нису га примили. За краље невјерне — куће велике и благо, за мудре варалице овог свијета — хвала и слава: за мудрост вјечну, за лијепост небесну — ништа него ведро небо и лед ноћни. Лежи међу животињам, међу разбојницим умире. А ти, човјечанска душо малашна, ти се не знаш устрпити: оли се љутиш, оли се изгубиш. Трпи с високим понижењем, с јаком слаткошћу; трпи, да боља дођеш и најближе Исукрстовим примјерима; трпи, да други буде бољи и срећнији[2]: да туге твоје буду, кано Исусове, спасење душа. Креста љубовно грлење поштеније и могућније је него мачи, нег' жезла[3].

*за краље невјерне..., за мудре варалице овог свијета...' за мудрост вјечну и лијепост* (лепоту) *небесну* — краљевима неверним..., мудрим варалицама овога света..., Христу; *оли* — или; *боља дођеш* — боља будеш, постанеш; *Исукрст* — Исус Христос; *поштеније* — часније, заслужније поштовања; *жезла* (руски) — скиптрови (владалачки).

[1] Великим примером Христовим учи да се смирено трпе невоље.

[2] Мисао хришћанскога пожртвовања за другога.

[3] Ко с љубављу загрли крст (вољно прими на себе муке) бива честитији и силнији него да има војну силу и владалачку власт.

## ИСКРИЦА VIII[1].

Коме се је приказала у оној ноћи преблаженој[2] свјетлост и ријеч анђелска? Није дворником пуним охолости дивје и веселим у студеној немилости, који гледају браћу кано стада, него чобаном простим. Свјетлост небеска даље сјаје него свијетњаци сребрени, него злато око врата нечистих. Није син божји ушао у свијет с пјесмам љубовним и играњем, већ у ноћи тихој чу[л]о се је цичање Исусово и ромон анђелски. Ноћу љепша су крила небеска сјала и слађе звоњаху пјесме кроз повјетарце мирно. Тако и у понизности боље надсива свјетлост срца и душе достојност.

Али и чобани, ако су хтјели чудеса нова видјети, ваљало је да вјерују бесједам светим, да се потруде, да отиду на сусрет новини, која им је обећана[3]. Не за што су сиромаси,

*дворником* — дворанима; *дивје* — дивље; *врата* — вратова, грла; *ромон* — ромор, жубор, жамор; *надсива* — надсева, одскаче сијањем; *за што су сиромаси* — за то што итд.

---

[1] Исус је дошао к људима без сјаја и јавио се сиромасима, који то заслужише вером, добром вољом и смерношћу.

[2] У очи Божића.

[3] Види и у почетку десете искрице: »Гладне бог насити добра, али и гладан ваља да купи добро своје«.

зове их Спас около своје зипке, него, јер их сиромаштво боље приправи овој дики, да буду дворитељи краља вјековита. Звијезде неба и жалосни земље[1] видјели су најприје спасење вијекова. Доста је да желиш, сиротињо, величанство право; више ће ти га дотећи нег' је воља твоја.

*зипке* — колевке; *дики* — почасти, слави; *дотећи* — доћи (као текући); *вјековита* — вечнога, вечитога.

[1] Сиромашни пастири.

## ИСКРИЦА IX[1].

Богат, насићен разблудами и лаким гријесим, не мисли што ти трпиш, рибару жалосни, на мору, кад ти вода студена наквасп гори и доли рухо твоје спромашко и уда твоја гладна, кад огањ небески упали повјетарце кано гвожђе ражежено, кад вјетар пребацива бродицу маламшну преко расрђених пјена, кад ти након ноћи мукâ и трудâ дан осване, и мрежа се празна на крај врати. Вавијек туге, вавијек погиба, кано да тко иде сваки час свога живота на руб дубине неизмјерне. Сад молиш жалостан бога твога, сад га позиваш с клетвам немогућим, које раздиру ране твоје. С уфањем, љубави и устрпљењем можеш мирнији бити и задовољнији него краљ у постељи својој. И ученици краља од краљâ[2], који су с ријечјом добили поуке и преокре-

*разблудами* — уживањима; *гори и доли* — горе и доле; *бродицу* — чамац; *пјенâ* — валова; *крај* — сухо (суво), копно; *погиба* — погибао, »опасност«; *клетвам немогућим* — заветима који се не могу испунити(?); *уфањем* — надом; *ријечјом* — речју.

[1] Поред свега мучнога живота могу и сиромаси, као и сиромашни ученици Христови, бити задовољни својим стањем па и браћи помагати.

[2] Исуса Христа.

нули свијет, и они бијаху кано и ти сиромашни, и бацили су с муком великом и потезали мреже своје, видећ' на мору сада смрт, сада глад. Али су видјели и учитеља љубовна, који им је обећао краљество ново, и уфали су се у ријечи његове. Можете и ви, не излазећи из стања вашега, ловити душе браће ваше[1], можете молити и трпити и помоћи оним, који су жалоснији од вас; јер није на свијету човјек толико слаб и несрећан, да не може који пут туђе слабости и несреће упокојити.

*потезали* — вукли; *није на свијету човјек* итд. — нема на свету човека итд., *упокојити* — умирити.

[1] Упореди у Матејеву Јеванђељу (глава 4, 18—19) где Исус говори рибарима Симону Петру и брату му Андрији: »Хајдете са мном, и учинићу вас ловцима људскијем« (упореди и у Луке, глави 5, 10—11).

## ИСКРИЦА X[1].

Гладне бог насити добра, али и гладан ваља да кӯпи добро своје; и сиромак има у себи благо велико, има научивост и предвиђење, може гледати, може слушати, учити може и задржати. И живина уче. Може сиромак желити што је боље, може ово питати од бога и браће, може с тврдом вољом слиједити и напредовати на путу своме. Тко ради сваки дан мало више него тешка потреба заповиједа, они ће до мало година видјети сунце радости над собом изајти. Радимо, вјерујмо, молимо. Јака вјера умножава ћуда, ублажива душе. Испразнимо срце од недостојних мисли, мислимо и за ближње наше; и с љубављу и милосрђем расти ће весеље наше. Штедимо у даним обилности, имаћемо у потреби за нас и за браћу. Али они, који све радости своје мећe у трбух, страдаће кано живинче, које тѐжа̑к прода, а месар закоље.

*научивост и предвиђење* — подобност да научи и предвиђа; *задржати* (тал. ritenere) — запамтити; *живина уче* — животиње уче (»живина« је узето као збирна именица, као год: деца, чељад итд.); *питати* (тал. dimandare) — искати; *слиједити* — продужити; *они* — онај; *изајти* — изаћи, где излази; *умножава ћуда* (ћуди) —ојачава вољу, снажи характер; *Испразнимо срце од... мисли* — уклонимо из срца .. мисли; *расти ће* — рашће.

[1] Сиромах треба, с моралним и привредним врлинама, да тежи поправци свога материјалнога стања. — Овом искрицом настаје нова хрпа (X—XIV) где се највише говори о привредним приликама народним.

## ИСКРИЦА XI[1].

Жеља наредна и непоштена — тешка је жалост живота. Кад ти тражиш оне радости, које твога стања нису, тада си као болестан у свим удима и рана жива гризе душу и име твоје. У нашим градовим има сада више људи нег' прије, који се боре с гладом, дȗгом и са срамотом. Мучени су од жеље своје и поругани од других. Хоће да слиједе охолост богатих мјеста, а немају од њих него смрад[2]. Оно што није наравно није ни добро. Прости будимо и понизни; радимо и мȗчимо, а другим пустимо величанства и љепоте; имаћемо и ми у нашој малености красност и дику нашу. Мала птичица нејма ни коњски корак ни лавски глас; али лети лијепа и лагана с различитим бојам својим кроз небеске ведрине, и живи весела међу лишћем и цвијећем. Будимо сиромаси, али чисти: чисти у руху, чисти у души. Са

*наредна* — »неумесна«; *твога стања* — према твом стању; *гладом* — глађу; *поругани* — грђени; *слиједе охолост* — угледају се на охолост; *мјеста* — градова, вароши; *наравно* — природно; *мучимо* — ћутимо; *пустимо* — оставимо.

---

[1] Не треба, гледајући на друге и на туђине, пустити мах жељи и трошити на излишне и неприличне издатке.

[2] Ружне, зле стране.

свим мислим проклињајмо савишност; трошење, које од гријехâ долази, рађа гријехе. Лијепа хаљина много кратî покрива срце слабо и намет празну.

*савишност* — сувишност, излишност; *много крати* — много пута, често.

---

## ИСКРИЦА XII[1].

О земљо, о добра и неуморна наша мајко, ти својим љубезним гласом нас зовеш да с тобом синовски живимо, и да дарове твоје с нашим знојем умножимо. Али ми мало радимо за љепоту твоју и за добро наше; не знамо да је све једно корист и лијепост права. Оно, што невино весели очи наше, оно уздиже мисли, оно дичи живот тјелесни и душевни.

Да је земља твоја, Далмацијо жалосна, као повјетарце твоје, биле би у теби сакупљене љепоте талијанског и грчког поља. Али земља је твоја кано глава без власи̑, кано кости тек покривене кожом жуткастом. Планине наше су као прилика стања нашега. Гдје воде нема, ондје ваља да зној човјека сваки грумен наводни. Наши стари јоштер се спомињу времена̑, кад није било небо, као сада, гвоздено и глухо

*земља твоја* — земљиште твоје; *повјетарце* — климат; *поља* (по лат.) — земље, крајева̑; *човјека* — човјеков; *спомињу се* — сећају се; *гвоздено* — немилостиво.

---

[1] Треба земљу привредно обновити, Далмацију пошумити, учити у других што нам у том погледу треба.

[2] Далматинско је земљиште голо, без шуме, и за то изложено сушама и поплавама, те су неродне и гладне године врло честе.

молитвам нашим[1]. Ако млада шумица опет не почме расти на горам нашим опуштеним, и ако мало зѐлѐни, као знак уфања, не почме зеленити се пред очима нашим, тада ће све то сувје и невеселије бити баштине и душе наше. Али ми од туђинаца узимљемо цвијеће а не стабла, хаљине а не плугове, ријечи а не ствари, што је неваљало а не што је потребито[2]. Тврди смо и охоли за добро, за зло понизни[3].

*опуштеним* — опушћеним, опустошеним; *баштине* — пољска добра, имања.

---

[1] По Далмацији је предање да је она некад била под шумом, коју су јој Млечићи за своје бродове исекли, па да су с тога и климатске прилике биле повољније.

[2] Ми од других народа не примамо оно што је суштина и подлога културнога напретка, већ или оно што му је само спољашњи знак (»цвијеће«, »хаљине«, »ријечи«) или што је излишно па и рђаво.

[3] Док лако примамо туђа зла, према добру туђинском смо охоли и нећемо да оставимо оно што је наше, и ако је горе (мисли на крајњи конзерватисам далматински, особито на привредном пољу).

## ИСКРИЦА XIII[1].

Ако је и малена трговина наша, нека барем буде поштена; учимо од турака вјеру[2]. Ријеч наша нека буде као права заклетва, да никаква сила, штета ни корист не разбије ови савез свети.

Остала нам је Босна вавијек туђа ради немилог завиђења и старачког млетачког страха[3]. Могао је лав* с оне стране** ширити крила своја. Здравије би био спавао и чесније остарио у српским планинам, него у талијанским[4]. Али је осли-

*вјеру* — верност, држање задане речи.

---

[1] Трговина нам не ваља: од Босне смо као ограђени; увоз, извоз, производња нису нам смишљени; трговци свој посао своде на каматништво и подваљивање.

[2] Вредно је истаћи ово правилно Томазеово мишљење.

[3] Између Далмације и Босне, њена залеђа, увек је било недовољно веза, најпре због партикуларистичне суревњивости која је у опште владала у средњем веку, а после, кад Далмацијом завладаше Млечани што су ови, нарочито при крају своје владе, зазирали од мешања нашега народа под њиховом влашћу с осталим Србима, сматрајући да ће га тако лакше одродити и себи привезати, а напротив бојећи се да се додиром с осталим Српством не ојача национални дух.

* Крилати је *лав* светога Марка главни део у грбу млетачком, па с тога тај знак значи колико и: Млеци. — **Д. П.**

** По Босни. — **Д. П.**

[4] Да су Млечани своје напоре окренули да завладају и српским земљама даљим од самога мора, место што су грдну снагу утрошили на незнатно проширење у северној Италији, где никад нису правога корена ухватили, њихова би власт била много поузданија и обезбеђенија (»здравије би спавали«) а крај њихове владавине достојанственији но што је био.

јепио прије нег' остарио, не виђаше ни своје добро, ни погибију своју.

Малена и слијепа је трговина наша. Ништа не знамо из ванка[1]; продајемо и купујемо, садимо и гулимо као на срећу: круха нејмамо, а гдје ораница бијаше, ми садимо лозу. Ваљда да се спромак напије, ако хоће да заборави туге своје. Вина ћемо имати доста и правдословаца[2]: имаћемо ракије и љекарâ.

Малена и болесна је трговина наша. Камата и превара свагдје баца корење своје као љуљ, који дави добро сјеме: као змија зелена сакрије се у зелену траву, тер прије уједе нег' звижне. У овоме занату[3], најтежем и најпогибелнијем од много других, неки мисле да не треба ни поштења, ни памети, него само руке и нокте. Али, докле с трговином не буде умијење и добродјетељ сједињена, дотле нам неће бити ни праве користи нити дике. Турци ће се бојати више вјере наше, него ми куге њихове.

*ослијепио* — обезумио се, стао погрешно радити; *из ванка* — с поља, са стране; *гулимо* — чупамо; *правдословаца* — правника; *добродјетељ* — врлина.

[1] Непознате су нам трговачке прилике у другом свету.
[2] Неразумно је парничење болест у многим крајевима по Далмацији.
[3] У трговини.

## ИСКРИЦА XIV[1].

Пароброд је као мост бачени преко мора, који сједињива растављене народе, и више крцâ мислй и ћућењâ него трговине[2]. Али треба да овим путем више се душе приближују нег' тијела, да особита корист буде корист љубави. Њеки од нас у Италији ништа друго не траже, него угодности празне и недостојне, да и оно покваре што нам остаје људске простоте. Талијанске су поклађе рај за њеке од наших[3]. Није их много; али и један сам био би велика жалост.

Докле свако трошење без разлога не буде од свију одсуђено као лудост погрдива, као опачина непоштена, као лупештво право[4], неће пу-

*крца* — товари се, носи (као товар); *ћућења* — осећања; *ништа другог* — ништа друго; *поклађе* — месојеђе; *погрдива* — погрдна, срамна; *пуцим* — народима.

---

[1] О трговинским и просветним везама с другим земљама и о угледању на њих.

[2] Мисао о великом просветном значају међународнога саобраћаја, коме су један од главних чинилаца парне лађе (оне су се онда, кад је Томазео писао, биле тек почеле множити у Јевропи).

[3] Месојеђе које се у Италији (»carnevale«) па по угледу на њу и у Далмацији проводе са врло много раскоши и трошка.

[4] Види у предговору (стр. VШ) како је сам Томазео био врло умерен и штедљив.

цим жалосним добро бити. Биће богатство, лаж и лисичење: приправиће потребу и срамоту[1].

Видимо туђа мјеста, приклонимо се умнијим од нас, познајмо што нам се хоће и старајмо се да то добијемо. Износимо плоде земље наше, нека их други пуци познају, да нас науче како их можемо мало по мало побољшати. Све оно, што се пристоји иним државам, није корисно за нас; ваља да ми занате и умијење других направимо полаг стања нашега. Ми смо кано човјек јаки који не зна употријебити снагу своју. Треба да многе ствари учимо као дијете малашно. А што ће снага без понижења[2]?

*потребу* — немаштину, сиромаштво; *што нам се хоће* — шта нам је потребно; *побољшати* (руски) — поправити; *иним* — другим; *направимо полаг стања* — прилагодимо (удесимо према) стању.

[1] Да би се могли подмирити неразумни трошкови, мораће се лагати и варати, те ће настајати и материјално и морално пропадање.

[2] Ако с понизношћу не признамо шта нам недостаје нашој снази.

## ИСКРИЦА XV[1].

Од кољена до кољена простире се милосрђе божје и покрива породице наше кано шатор у пустињи. Што је — жалосни ми! — наш живот у животу свијета? Ми смо кано капље у великом мору, сврх кога брод човјечанскога народа сад једри, сад се вози и знојење своје мијеша с водам немирним, сад стане као пригвожђен, сад трчи као манит. Радимо за најдаљне унуке наше, а тада и за нас ћемо радити. Не може до̀бро да живи управ двадесет година, ако не може да живи и двије стотине. Уфање, као и око, ваља да све около ухвата, планине и долине, а не да гледа оно само, што нам пада пред ноге. Животиња тако живи, али љубав крила има: колико у прошасто вријеме, толико и у будуће она лети. Стољећа су сати. Они, који ће доћи и након хиљаду година, они је од исте породице наше, ближњак наш прави. Дигни, човјече, очи више себе, рашири душу згрчену. А ти, оче живих и мртвих, ти, прама коме вријеме иде као магла прам сунцу, ти нам помози да гледамо човјечанске користи с твојим високим предвиђењем, да грлимо незнане, мртве и непријатеље с истим грлењем небеске љубави.

*пригвожђен* — прикован; *уфање* — нада; *около ухвата* — обухвата; *ближњак* — сродник; *с истим грлењем* — једнаким грљењем.

[1] Треба гледати од послова трајну корист, и ону која ће се показати тек после неколико векова.

## ИСКРИЦА XVI[1].

Учени људи чешће него сиромаси гледају на корист више него на дужност. Умјетност њихова чини се као трговина; све мисли њихове бојадишу се бојом новаца. Њихово је срце често у трбуху, а памет у кеси. Српски дух, смион и весео, нисходи све више и затвара се у себи. Живот за многе није него комад круха, кŷпê га с диком, кŷпê храну тјеловну с душом. Боље би им било орати и копати, него тако народно својство грдити. Два народа смо у једном пуку: — капа и клобук нису иста отаџбина; љекар и месар не говоре исти језик; тежак и трговац су као непријатељи. Ваља да клобук се поклони прам капи; у овој је особито народност и достојност. Поправљајмо пучку неизврсност, пучке ране лијечимо: ну поправљајућ' и видајућ' почитујмо пук са свим срцем нашим. Од њега учимо наш људ-

*умјетност* — умјење, знање; *смион* — смео, јуначан; *нисходи* — спушта се; *куие га с диком... с душом* — продаду за њ част (дику)..., душу; *народно својство грдити* — кварити своје народне особине, одрођавати се; *клобук* — шешир; *народност* — битна особина, битне црте народне; *достојност* — оно што је достојно, вредно, заслужно; *неизврсност* — што није одлично, што је простачко.

[1] Искрице XVI—XVIII говоре о отуђености образоване врсте од народа, особито у Далмацији.

ски језик, а не кваримо га мудрим нашим варварством. Учимо повијест његову, да нам нови живот буде као нашљедовање старога и непрестано узвишење.

*варварство* — туђинштина, туђе речи у којем језику (као што су тада наши књижевници мешали и употребљавали неки речи и конструкције руске и старословенске, неки талијанске а неки немачке); *повијест* — историју; *нашљедовање* — наставак; *узвишење* — уздизање (на боље), напредак.

## ИСКРИЦА XVII[1].

Пук жалостан повијест своју или ништа или мало знаде; кано син незаконити не зна ни име ни дјела отаца својих. Каково му је прошаство вријеме, таково му и будуће празно. Није ова жалост само нашег народа; мало више мало мање по свему свијету сиромак остаје кано горостасни слијепац, који се труди и спава, па се тужи и напије. Учени људи штију књиге у другим језицим, у туђим језицим пишу, иностранске повијести љубе и фале. Домовина њихова даља им је од срца него арапска и бабилонска. Опћена је ово кривина, и моја превеће.

Али, у људским стољећим повијест и вјера једно је било; из олтара изидоше, као пјесма света, гласи народних дика или срамотâ; — свештеник тадар бијаше пјесник и писатељ поштовани[2]. Будимо сви свештеници истине и лије-

*у другим језицим... у туђим језицим* — на другим језицима.. на туђим језицима; *бабилонска* — вавилонска; *опћена* — општа, свачија; *кривина* — кривица, грех; *превеће* — више но у других, особито велика; *у људским стољећим* (сам Томазео каже то талијански: in tempi più maschi) — у стара, тако звана »еројска (јуначка)« времена.

---

[1] Знање и проучавање народне прошлости.

[2] У давнини је историја и епска појесија потекла из верскога живота, те су их свештеници неговали.

пости; у прошаста времена трчимо с ријечју врућом и жарком кано са љубовном свјетлости[1]. Без охолости и без неуфања говоримо о животу народа нашега. И срамота је наук.

*без неуфања* — без очајања, с поуздањем.

[1] Томазео је исповедао да проучавање прошлости треба загрејати топлином слога и приповедања.

## ИСКРИЦА XVIII[1].

Пјесме су међу трудим живота као цвијеће међу драчама, као вода жива која извире из срца земље међу стјенама голим, као глас небески који долази не зна се од куд и свуда разноси мирис складања. Откле су дошле народне попијевке и кад су се родиле, знаће само онај који знаде годину и час у коме је сјеме малашно превеликога храста пало на сред планине, и кад су први његови листићиназеленили камење. Али ово је барем истинито: да се нису под клобуцим пучке наше пјесме зачеле, ни су из уста племенитих изашле најприје. Дух складања не гледа на хаљину, него дише гдје му је драго; и срце, које трепће у голим прсима, срце је људско. Није храброст златна ствар, нити љубав сребрена.

Пјесме су повијест наша, у њима тра́жимо добро и зло наше. Други пуци штију их, преводе и чуде се о њима, а ми их се срамимо[2] и још

*драчама* — трњем; *племенитих* — племићских; *дух складања* — дух састављања, стварања (уметничкога); *штију* — читају.

[1] Српске народне песме.

[2] У оно се време и у Далмацији, као и по другим нашим крајевима, није још ценило како треба песништво на-

исмијавамо с нашим просвијећеним варварством. Покупимо, браћо, покупимо наше благо, прије него га вјетар временâ не погуби. Хљеб из земље, лијепост из пука[1]; пук нам је отац, а земља мајка наша.

*варварство* — дивљаштво (упореди и последњу реченицу четврте искрице); *погуби* — упропасти, уништи.

---

родно које су Вук, сам Томазео (види предговор ове књиге) и други издавали на свет. Напротив, као што је данас свакоме познато, и стручњаци и шири читалачки кругови осталих народа прихватили су срце народне песме као драгоцену песничку тековину човечанску.

[1] Добивамо.

## ИСКРИЦА XIX[1].

Има и незнанство своју понизност драгу, своју наравну памет. Проста памет не види у стварим ино, нег' оно што је: не снива, не предвиђива, не умножава нити умањује што јој пред очи дође. Како види ванка тако и унутра чује; како чује, тако и говори. Понизност права неће да јој буде све по вољи, неће да свијет буде служитељ уживања наших: слуша, гледа и разуми више нег' охолост, која затвара очи, уздигне главу, пак иде. Ваља да знање наше метне мир у душу, а не рат; да виђење не помрчи ћућење; да глава не смути срце, не огрчи руке, и кесу не испразни. Учити ваља и радити, учити и добити, учити и љубити. Учи дакле не само да добијеш, него да и јаче љубиш, и да браћи добро чиниш. Да ум твој не буде трговање или таштина. Нашим младићим, више него наук, умножише потребе тешки обичаји: више на облачило мисле него на књиженство, и уче се, а не зна се за што. Кад сврхе истините нема, тадар човјек баса како слијепац по дубинам, како пијани по магли.

*незнанство* — незнање, неуки свет; *ино* — друго; *ванка* — с поља, на пољу; *чује* — осећа; *разуми* — разуме; *ћућење* — осећање; *огрчи* — згрчи и укочи; *добити* — добивати, зарађивати; *ум* — знање; *тешки обичаји* — тегобне господске навике; *облачило* — одело; *сврхе* — циља.

[1] Здрави је разум простаков бољи него охола и саможива ученост.

# ИСКРИЦА XX.

Пуци који су около тебе, Далмацијо мала, немају с тобом него мало подобности: или много већи су или много мањи од тебе: оли море, оли планина раставља те од њих; а више него море и нег' планина — различити обичаји и различита корист. Истријански острови даљи су од Далмације нег' Лондон од Малте[2]. Сама си малешна сиромашица међу водам и стјенам твојим. Не знаш од других народа оно узети што је за те, не знаш се ставити на мјесту теби и другим достојном. Од свију можеш штогод се научити. Све, што они имају боље од тебе, ваља да љубиш: са свима нека те свети савез људског братинства и поштена корист веже. И трговина може да буде посредственик љубави. Могу синови твоји, видећи далеке земље, теби доносити цвијет добра, избор лијепости. Тко се не научи, неће ни другога учити. Јао самоме[3]!

Ново посестримство почми са сестрама твојим, живот нови.

*немају... него мало подобности* — имају... само мало сличности; *посредственик* — посредник.

---

[1] Како стоји и како треба да буде Далмација према другим земљама.

[2] Далматинска острва раставља од Истре само незнатан простор, али је саобраћај између њих био никакав у Томазеово време, као што ни сад није много бољи између Далмације и земаља суседних јој на сухој граници.

[3] Реч из Светога писма (Проповедник, глава 4, 10).

## ИСКРИЦА XXI[1].

Ћућење имамо лијепости, забаве немамо. Ћућење је наше као ватра под пепелом, као сјеме под снијегом. Гориће један дан весело, весело ће процвјетати.

Римско величанство остарило је међу нами[2]; гдје су његови двори и олтари били ту се сада ми молимо богу љубави и милосрђа*. И ми у другим временим љубисмо дику и красоту. Шибеничка црква** достојна је споменка обилности и богољубности отаца наших. Различита су у њојзи здања лијепости, трагови векиких и различитих вијекова, укори непрестане жалости

*забаве* — примене; *гориће* — гореће; *један дан* (по тал.) — некад, једном; *споменка* — споменик; *богољубности* — побожности.

---

[1] Некадашње и савремено стање уметности у Далмацији.

[2] При крају римскога цароваања (од средине Ш до средине V века) у садашњој је Далмацији сјајно цветала римска образованост и у опште римски живот, те је она заједно с осталим данашњим српским земљама имала врло великог утицаја на осталу царевину (види о том и у Задругиној »Историји српскога народа«, св. I. стр. 12—5).

* Мисли на познате Диоклетијанове дворе у Сплету, и на римски храм Јупитеров у њима, који је окренут у саборну цркву св. Дујма (види о том и у Задругиној »Историји српскога народа«, св. I, стр. 103—5 и 93—4). — **Д. И.**

** Василика св. Јакова, саграђена у XV веку, у мешовитом готском и ломбардском слогу, одликује се међу свим црквама далматинским, и ако међу њима има врло красних. — **Д. И.**

наше[1]. Не можемо ми ни поправити што су они градили, ни разумјети не можемо што су они мислили. Зидање ово свето за нас је кано укопато под црном земљом; оно је кано писмо писато у туђем језику, које ново порођење нити разумије нити штије.

Са свим тим почимље нами зора забијелити. Имамо гдјекојег живописца, гдјекојега писаоца имамо, који барем мјере очима висину љепоте и труде-се да је бојами или ријечим истумаче[2].

Познај голотињу твоју, одма ћеш наћи чим се имаш пристојно покрити.

*попратити* — оправити; *зидање* — зграда; *порођење* — нараштај, колено; *са свим тим* (тал. con tutto ciò) — ипак; *почимље... забијелити* — почиње... белети; *писаоца* — писца.

---

[1] Својом лепотом, величином и разноликошћу кори нас та црква непрестано за данашње жалосно стање.

[2] Мисли на Фрању Салгета Дрпола, сликара; на Шибеничане: свога пријатеља Спира Поповића и на Божидара Петрановића, познатога српскога књижевника, а ваљда и на друге тадашње далматинске раднике. Баш ове исте године, кад су штампане »Искрице«, покренут је у Задру лист »Зора далматинска«.

## ИСКРИЦА XXII[1].

Језик је дух човјека дух народа. Гди је језик смијешан, онде су смијешате и душе; гдје има два језика, ондје једнодушје не може да буде[2]. Ово двојство показује два различита народа, страна један другоме; показује стари рат оли нови, сакривени оли видиви. Не може капа ни да трпи ни да збаци клобук; не зна заповиједати јоштер ни слушати[3]. Гди јединости није, није ни крепости. Тко не зна да љуби[4], не зна ни да искрену истину[5] рече. Међу нашим жалостим има јоштер нешто добра̂, има дике и разума и љубави: кано у голим планинам између стијена̂ отвори се ненадана долиница зелена, гдје вјетар не штети и сунце не гори. Али много је драче, која раздире ноге и руке; сува нам је земља, вјетар свуда дуне, стабла изгули, цвијеће ишчупа.

*рат* — борбу; *јединости* — јединства; *драче* — трња.

---

[1] Двојство народности и језика у Далмацији.

[2] У Далмацији је интелигенција говорила талијански а народ српски или хрватски.

[3] Још није народ, са својим језиком, дошао до превласти, али није ни пошао за интелигенцијом.

[4] Овде је љубав симбол јединства (по узроку).

[5] Овде је искреност представница врлине (»крепости«).

Нисмо ми, врста учених, с народом нашим нити добро састављени, нити добро разлучени; с њиме се мијешамо, не да му дадемо штогод од нашег племства, али да му штогод од његове простоте украдемо. Ми се с народом мијешамо, да будемо и ми и он тужнији и гори. Није ови дух — дух милостиве љубави, који нас к њему притеже, него живинска жеља немила кано кужан који тражи кога ће отровати.

Који ће, боже, бити свршетак толиких гријеха брез слаткости, толиких туга брез хвале? Која ће бити у будућност судбина наша? Која ће крв предобити, латинска или славенска[1]? Или друге јошт народе чекаш у удаљеним вјековим, Далмацијо моја? Малена си међу југославенским сестрам твојим; али ми њеки глас говори да ти нећеш бити мања ни ружнија, него да ће се пјесме твоје на далеко чути, и упокојити ће у гребу синове твоје, који су умрли уфајући се у тебе, и плакајући не своје несреће, него братинске.

*врста учених* — »интелигенција«; *разлучени* — одвојени; *племства* — племенитости; *али да му... украдемо* — већ да итд.; *упокојити ће* — успокојиће, умириће: *плакајући* (плачући) — оплакујући.

[1] Пишући ово, Томазео је слутио националну борбу која ће се у скоро почети у Далмацији између српско-хрватског народа и талијанске и поталијанчене интелигенције; њу је Томазео од 1848, особито после 1860 године, дочекао те пред саму смрт доживео да види победу народну.

## ИСКРИЦА XXIII[1].

Кроз различите воздуке растежу се уда твоја, народе мој. У једно вријеме ти видиш шњегове и цвијеће, казалишта и планине, медвједе и кнезове. С руском земљом имадемо ми Србљи општеност језика, с њемачком закона[2], с грчком воздука[2], с талијанском наукâ[3]. Многа и различита су сјемена међу нами скривена, само нека једно друго не штети, пак многа ће и различита рода плодити! Може наш народ да сједини сјевер с југом, да понови народе старе и уморене, и да у Еуропу штогод уметне азијат-

*воздуке* — ваздухе, климате; *казалишта* — позоришта *општеност* — заједницу.

---

[1] Српски народ у колу других народа.

[2] Велики део нашега народа био је и онда као и сад под немачком (аустриском и угарском) влашћу и законима, па су се и у Србији баш у оно време заводили закони писани према немачким.

[3] Климатске су прилике на нашем приморју готово као у Грчкој, па је ту једнакост Томазео пренео и на осталу српску земљу.

[4] Ако изузмемо везе наше с Византијом, можемо рећи да је наш народ имао научних веза још, с незнатним изузетком, једино с Италијом, и тек од краја прошлога века почеше јачати наше просветне везе с Немачком, те ће немачка наука баш у Томазеово време преовладати у нашем народу.

скога духа[1]. Лијепост његова није брез снаге; није снага тешка и дебела, већ хитра и танка; није хитрост вјетрена, но љубезна и намишљена; није сила живинска, већ нешто слатко и добростиво које од љубави долази и љубав рађа, нешто измед духа самога и самога тијела, измед нарави и наукâ, измед помисли и пословања.

Али добро твоје није јоштер него клица малешна коју ваља хранити с многим знојењем, ваља ју наводнити сузам, а до потребе и с крвљу нашом.

*дебела* — гломазна; *танка* — витка; *вјетрена* — ветрењаста; *намишљена* — смишљена; *измед* — између; *нарави* — природе; *није... него клица* — само је клица.

[1] Томазео није био слепи поклоник јевропске образованости, да одриче велики значај источњачких култура, нарочито њихних моралних начела.

## ИСКРИЦА XXIV[1].

Ви млади, који идете у туђе земље искати знање које вам земља ваша не даје, будите уфање и весеље, а не жалост и страх отаџбине тужне. Спомињајте се вавијек ње, уздржите језик њен; учите и друге језике, али да вам туђи не истјера матерног из срца, да не буде рат и дубина у мислима вашим. Ни владање ни душа раздрушена не може да живи. Талијански ћете дух боље ћутити, кад будете Славени прави. Бољи сте него многи од оних који вас гледају као смет народâ[1]. Браните, молим вас, свуда браните домородно поштење, будите у одлукам становити, слободни у ријечима, бистри, силни на вријеме, али чешће тихи, вавијек љубовни. Бу-

*искати* — тражити; *спомињајте се* — спомињите се, сећајте се; *уздржите* — задржите, сачувајте; *дубина* — провала; *владање... душа раздрушена* — владавина, држава... душа размрвљена, размрскана, растргнута; *ћутити* — осећати; *домородно поштење* — патриотску част; *становити* — стални, непоколебљиви; *на вријеме* — у згодан час, кад затреба.

[1] Омладини која се школује у туђини.

[2] Народи средње и западне Јевропе често гледају с презрењем на Словене који су стицајем историских несрећа заостали за њима у просвети.

бите истину више него злато, а браћу више нег' живот. Других народа обичаје гледајте и почитујте, брез да их слијепо слиједите, оли слијепо погрдите. Браћа њихова будите, а не робови.

———

*без да их... слиједите... погрдите* — а да им... не подражавате... не презирете.

## ИСКРИЦА XXV[1].

Поплаве силне с дугим мукањем, с смућеним водама кроз много стољећа пале су на те, Далмацијо моја.[2] Различите су власти у теби дошле, ни једна није темељ у твојој земљи укоријенила. Повијест праву немаш: све је раздрто, као, гдје поплава прође, рупе и дубине раздрију свугди планину.[3] Мрвице имаш од повјести[4], мрвице добра; цијело тијело немаш, немаш зиђења извршенога. Што си до сад била: не знаш, а знати не мариш. Само као у сну чини ти се да си што била: чујеш из далечине њеке гласе и видиш сјену блиједу старога величанства.[5] Али

*није темељ... укоријенила* — није корена ухватила; *као... рупе* — као што... рупе; *зиђења* — зграде; *далечине* — даљине! *сјену* — сен, сенку.

[1] Последице многобројних а различитих чинилаца из прошлости далматинске за савремено стање те земље.

[2] Далмацију су спалазила разна освојења: римско, готско, римско-византиско, обарско, српско и хрватско, франко (франачко), угарско, млетачко, османлиско, француско, па окупација аустриска.

[3] Пошто садашња Далмација није никад била своја, самостална (види напомене уз прву искрицу), тако она и нема свога самосталнога развића из засебне прошлости па ни историје о њој.

[4] Немајући целине, далматинска историја чини низ одломака, без велике везе између њих.

[5] Поједини делови Далмације имали су, поред свега реченога, периоде правога благостања и величине. Особито су

они исти гласи, који кроз маглу трчу, и смијешају се, више памети твојој сметају нег' је пробуде.[1] Оно, што прошас[т]о вријеме слови, ријечи су тихе, али брез слаткости; кратке, али брез крепости. Ниси се нигда добро ни талијанила нити турчила, српска ниси.[2] Љубав са́ма, са́ма може љубав да скупи ове мрвице и да начини кип прави;[3] да састави ове ријечи и да им даде високо знаменовање; да ове гомиле понови, и из њи гради шаторе, куће и цркве.

*што прошасто вријеме слови* — што прошлост говори; *знаменовање* — значај, смисао; *гомиле* — рушевине.

неки од приморских градова далматинских, од почетка XIII до краја XVII века, имајући више или мање државне или општинске самосталности, неки пре а неки после, заузимали угледно место па јевропском југу.

[1] Због саме природе далматинске прошлости, као и због недовољнога знања и поимања њена, у Томазеово је време историска свест у Далмацији сметала да се правилно гледа на савременост и будућност земље и народа (нп. локална слава из прошлости појединих општина подржавала је узани партикуларисам, понос са старе тамошње културе пунио је људе презрењем осталога нашега народа).

[2] Ниједна од туђинских поплава које су далматинско земљиште снашле после српског и хрватскога досељења (а међу њима су најсилније биле талијанска и турска) није успела да тамошњи народ претопи у себе (поталијанчи или потурчи), али су ипак толико уништиле народних црта (нарочито талијанска просвећеност по градовима), да је српски народ у Томазеово време био знатно одрођен.

[3] Само љубав (према народу и земљи) може од раздробљенога и поцепанога становништва по Далмацији створити свесну целину народну.

## ИСКРИЦА XXVI[1].

Слабо срце човјечанско! љубав тебе мори више нег' омраза. Која је тежа служба нег' омраза? Што може лакше да попусти веринге наше, пуци жалосни, него љубав? Гледајте мраве како се заједно труде и у својим кућицам заједно спроводе добро и зло вријеме. Али ми смо мрави невидиви, који се бијемо међу нами само за то, да нас ноге људи̂, који ходе, лакше погазе!

Ришћани[2] оли латини[3] ми смо сви откупљени крвљу онога човјека славе и жалости, који није знаго него љубити и осветити се доброчинствим[4]. Свима свијетли ово сунце, свима ова земља даје крух, цвијеће и греб. Толике нас разлике растављају у овом жалосном животу, толике нас јоштер чекају муке, брез да се бијемо и мучимо за оне ствари, које ми истумачити никад не можемо, и које су нам дате као заклад братинства

*спроводе* — проводе; *није знао него* — знао је само; *крух* хлеб; *греб* — гроб; *брез да се* — а да се не, и кад се не; *заклад* — залога.

---

[1] Верски раздор између католика и православних у Далмацији.

[2] Православни.

[3] Католици.

[4] Добро за зло враћати.

нашега[1]. Љубимо се најприје, пак ће све ове смутње ишчезнути кано магла; молимо да се истина прикаже свој браћи нашој; тражимо у синовим друге цркве оне који даду особите примјере просте крепости и духовне дике. А ти, најмилији споле, најљубезнији и најплеменитији,[2] ти научи нас миру, љубави и великосрчаности; у твом челу, које је кано огледало небеске ведрине, дај нам да видимо лијепост јединодушја; дај нам да се гледамо сви кано кита онога стабла, које је дигнуло врху себе спасење наше.

*споле* — поле; *великосрчаности* — великодушности.

[1] Тајне и догмати хришћански.

[2] Овај позив на братску љубав завршује писац обраћајући се женскињу које је, по осетљивом срцу, природан представник љубави и слоге.

## ИСКРИЦА XXVII[1].

Растргнута су уда твоја, славенски народе, али огњен живот у њима се миче, сваки дан твоја крв све то веселије врије. Дуга бијаше теби зима студена и бурна, ал' и за те почињу сада дневи пролетни, и почиње цвијеће, с много суза и непрестаним знојењем заливено. Великобројно прерођење, али како сестра наличи на сестру, тако наличе један другом и пуци твоји: твоји језици показују свето и неумрло твоје братинство[2]! Великобројно је препорођење твоје, али мора и планине и пустиње простране кано море раздељују браћу од браће; жалосни ти син не познаје пород мајке своје.[3] Жалосни ми, лакша нам је омраза него љубав, брже се растајемо него састајемо, руке наше радије бију него грле. Мало смо до сада учинили, да један другога познадемо, да се братински рукујемо.

---

[1] Судбина словенских народа и братство њихово.

[2] И ако је огроман број Словена, опет су словенски народи сачували доста заједничких црта и њихови језици много заједничкога. — Свесловенске идеје које су од XVI века почеле владати по Далмацији, па добиле нове хране панславистичним покретом овога века, нађоше и у Томазеа свога израза; он је, у осталом, заједницу словенску обично сводио на јужно Словенство.

[3] Не познаје свога брата.

Кано сламу разнешену од вјетра, пустили смо да нас срећа развија. Све је код нас неизвјесно: изговор, писање[1], наука, ред и обичаји. Све ће се заједно поновити: мука велика — велика радост. Поклонимо се пред судбином знаменитом која нас чека. оружајмо се чврстим устрпљењем, понизности великосрчаном. Није сада вријеме да пјевамо стару славу нашу. Кано човјек, дижући велику тежину. мучи се и уздане, тако и ми мучећи се радимо, и мучећи се добијамо тешку круну слободе наше.

*разнешену* — разнесену; *развија* — развеје; *кано човјек* — као што човек; *тежину* — терет.

[1] Како онда још не беше победила Вукова (и Гајева) правописна реформа, још није било утврђено како ће се писати, па ни како ће се изговарати (неки су изговарали: серб'ски, дјете, итд.).

## ИСКРИЦА XXVIII[1].

Као овце, које леже у једној јари, на једном пољу скачу, а не мисле једна за другу, ако падне у дубину, ако лупеж је украде, ако је чобан прода оли одре тер изједе: тако и ми у једном мјесту живимо, а што се од ближњих наших ради, слијепи ил' немили, не маримо. Не видимо да је милост прам браћи корист наша и потреба још више нег' дужност; да оно што се с њим згоди и *нас* чека, да ране њихове трују воздух наш. Као згрчени смо са свим удима нашим, као стрешени од великога страха, друге храбрости немамо него храброст од кȁменице, која се затвори и стисне у себи а не излази него да се насити. Нико не зна говорити о тугам браће своје, сваки се боји да горе не дође. Може глас срца за њеко вријеме да остане нечујен, али на сврхи у својој простоти даље достиже нег' топови, него грмљавина. Али ми, немајући срца, немамо ни храбрости људске. Ближњи смо с тијелом, с ду-

*јара* — врста стаје за стоку зими; *од ближњих наших* — с ближњим нашим; *немили* — немилостиви, немилосрдни; *стрешени* — стресени; *од каменице* — каменичину (*каменица* — острица. — Д. П.); *не излази него да се* (по тал.) — излази само да се; *нечујен* — нечувен; *на сврхи* — на послетку; *с тијелом, с душама* — по телу, по душама.

[1] О штетном немару према невољама ближњега свога.

шама страни. Слаби смо и нећемо да уздржимо један другога. Имамо болест младих народа, а нејакост тешку и тужну старих. Ако не с човјеком, с богом говоримо о тугама нашим; неће се бог љутити на наше молитве, неће нас истјерати од себе, нема у њега срдитости ни охолости нити страха. Нека буде барем ***љубав*** наше оружје, нек' буде барем црква кула наша.[1]

*уздржимо* — придржимо, помогнемо.

[1] Ако нигде друго, можемо у цркви наћи прибежишта и одбране.

## ИСКРИЦА XXIX[1].

Мала бродице,[2] разрушена, брез једра, брез весла, камо ћеш ти сама, који ће ти вјетар помоћи?

Утишњени у овом крају земље, међу планинам[3] и морем[4], што смо ми, жалосни? гдје можемо протезати крила наша? Хоћемо ли ми новога кола бити сриједа oли зрак[5]? Тко ће предобити, планина oли море? Кому ће језику далматински одзив одговарати у хиљаду година[6]? Што ће од нас остати у успомени човјечанској? Не зна [се] гдје ће се утемељити уфање наше[7]; не зна се од које ће се стране забијелити. Гласи не-

*разрушена* и *раздрушена* — раздрускана, разбијена; *утишњени* — стешњени; *уфање* — нада; *забијелити се* — забелети се, синути светлошћу.

---

[1] Народносна и политичка будућност Далмације.

[2] Далмација.

[3] Срби.

[4] Талијанци.

[5] Прорičући друкчије политичко стање међу земљама које су биле око Далмације, Томазео се питао да ли ће у том новом државном склопу Далмација бити средиште или прост саставни део (»сриједа« или »зрак« у »новом колу«, кругу). Види о томе и у предговору стр. XV—XVI.

[6] Томазео није био на чисто хоће ли се Далмација поталијанчити или ће се пробудити и вратити у своје јато.

[7] За кога ће се ухватити наше наде, у шта ћемо се стати надати (патриоти су далматински онда једни почели сањати о талијанској отаџбини, други о српској).

сагласни буче сада симо, сад тамо; а пак дуго мучање, каконо послије грмљавине небо мучи, тер се приправља да баца стријеле своје.[1]

Мала бродице раздрушена, без једра, без весла, гди ћеш ти сама, који ће ти вјетар помоћи?

Али што питам ја сада? Боље је не знати времена која још нису. Ни мали ни велики, ни човјек ни народ, нитко не види што га чека. Отац добри води нас за руке: слијепост[2] наша, и она је дар његове милости; жѐлимо ми добра, а добро ће нам бити: питајмо га, да познадемо дику нашу, онда ће нам бог дати више, него ми иштемо. Ваља само да ми мислимо о одлуци нашој, а не: да, како животиња прам јаслим изваљена, сва памет наша буде да ждеремо и нашу храну и ближњих наших.

*симо* — овамо; *а пак* — а после; *мучање* — ћутање

[1] Слика стања у очи 1848 године.
[2] Незнање будућности.

## ИСКРИЦА XXX[1].

Немамо доста јоштер наукâ, ни доста заната: ћутимо у нами да би могли много учинити, а мислимо да смо много урадили. Ми радимо, али брез сврхе истините, брез да знадемо оно што други народи раде; од других узимљемо оно, што нас може погубити, а не што нам може помоћи. Жалосни јесмо, а не чујемо жалости наше, не видимо, што је најгоре, њезин узрок ни корен. Не знајући гдје зло лежи, не можемо нити га истјерати.

Када ће, боже, доспити ово ћораво и наопако слијеђење за туђим обичајим? Србљи будимо, браћо, најприје, ово нека нам буде као тијело наше, а друге ствари нека нам дођу из ванка, кано храна сварена и скувана, од које што је најбоље с крвљу се мијеша, а сувишак не остаје да смета.

Пуно треба нам трудити се, за достати оно што нам обећава одсуда наша; али вјера права,

*ћутимо* — осећамо; *сврхе истиснуте* — првога циља; *брез да знадемо* — не знајући; *чујемо* осећамо; *доспити* — престати; *слијеђење* — подражавање; *из ванка* — с поља; *за достати* — да стечемо, да добијемо; *одсуда* — судба; *вјера* — уверење.

[1] Чувајући, као језгру народнога живота, српске особине, примајмо, али разумно, и од других шта нам треба за просветни и привредни напредак. Тај је рад тежак, али треба да га почнемо.

и кад започме, дотекла је на по пута. Потребито је и човјеку и народу познати у истину стање своје.

Што брзо дође, брзо и прође. Није киша силна и вјетровита она која помаже сјеме малашно, него кад лагано и тихо дажди, онда боље она улази и цвијеће и травицу оживља.

Видећи зими све покривено шњеговим, рекао би да неће више бити ни зелени ни живота на земљи; али онај снијег чува благо наше, које под бијелом покривком спава као дијете малашно у зипки својој.

Почнемо ми, други ће боље слиједити, али наша ће бити највећа слава. Једна може свјећица ужећи хиљаду свијећа, једна сама може да просвијетли пут за много душа, да развесели, све около, много очи̑ плачућих у тамности тужној.

*и кад започме* — самим почињањем; *дотекла* — достигла је; *улази* — пробија, натапа; *оживља* — оживљује; *зипки* — колевци; *почнемо ми* — почнемо ли ми; *слиједити* — наставити; *ужећи* — упалити.

---

## ИСКРИЦА XXXI[1].

Ви свештеници, ви имате царство душа, нема на земљи могућности над вашом: само пазите да који од вас не изађе из неизмјерног духовног краљества и да не баци у прах круну своју[2]. Ви сте посредници измеђ' неба и земље, измеђ' добрих и злих, измеђ' великих и малих. Сиромаси сте и ви у Далмацији нашој, тако лашње морете усходити кроз духовне висине, тер гледати одозгор кô поваљена под собом сва земаљска величанства. Нисте ви сви толико научени колико пристоји страховитој[3] дужности вашој[4]; али доста је да љубите, а љубав ће вас боље научити него књиге, љубав ће вас надахнут' оним слатким језиком, који прије к срцу него ушима долази. Нек вам буде препоручен наш матерински језик, хитар и пун, јак и тихи, млад јоштер

*могућности* — моћи, силе; *усходити* — пењати се.

[1] Задатак свештенички у народу, особито у чувању народности и у развијању привреде његове.

[2] Да не прекорачи границе свога високога позива и не спусти се у низину и ситничарство (»прашину«) земског живота.

[3] Пуној одговорности.

[4] У оно је време православно свештенство било у Далмацији веома неуко, а мало је боље било и с једним делом сеоског свештенства католичкога.

али силне младости и вјечне. С овим[1] ћете улазити у утробу нашег народа жалоснога, с њим ћете у њему пробудити свако људско ћућење. Али ваља да чисто и скоро буде говорење ваше, кано поточић који тече хладан, бистар и лаган, а развесељива уши, уста, очи, уда и мисли. Препоручујем вам племе наше, да га храните у надању великих ствари, у чврстој љубави, у јуначкој понизности. Учите ви најпрво што се тиче земљодјелства и оних заната у којим смо јоштер као дивји; пак онда научите помље пук ваш, који не може ни желити оно што не зна, јер је кано болесник који, у крепости својој, умире лежећи у смраду своме. Глас ваш кад се издигне с олтара к небесим, ваља да заједно уздигне наша срца, и да нам даде право оно племство, које једначи све врсте: краља и спромака, суца и одсуђена. Сви смо браћа Исукрстова. Неће хаљина на небо, него душа.

*ћућење* — осећање; *скоро* (руски) — хитро, брзо **(Д. П.)**; *у надању великих ствари* — у надању на велике ствари; *помље* (*помљење*) — пазећи, пажљиво; *у крепости својој* — поред све снаге своје (за живљење); *племство* — племенитост; *суца* — судију.

[1] Језиком народним.

## ИСКРИЦА XXXII.[1]

Био је од давно лав изгубио богату гриву, зубе и шћапе[2]; али оно нешто поката страховитих, што му бијаше остало, илирска[3] сила бијаше.[4] Послије толико стољећа, необични више на војску, јоштер уздржасмо штогод јуначке храбрости: толико стољећа погажени, нисмо јоштер изгубили племениту поноситост душе: укопани послије толико стољећа у незнанству, јоштер нам је танана памет, слободан разговор и оштра мисао. Прости народ, и устегнут, миран и нагал, у тјелесном кипу приказује дух свој, бијела и лијепа му је јакост, буткост лагана, круте обрве, добростив посмијех. Према теби, српски народе, нису многи други нег' полуљуди. Не стиде се крви твоје, пази само да ти чиста остане, да ти куга градских опачина не улије у њу слабост, невољу и срамоту.

*шћапе* — шапе; *необикнути* — невични, одвикнути; *уздржасмо* — очувасмо; *танана* — фина; *устегнут* — повучен (уздржљив?); *у тјелесном кипу* — у телу, у стасу; *јакост* — снага; *буткост* — мишићни делови тела, мишићи; *посмијех* — осмех.

[1] Характеристика српскога народа.

[2] Млеци су били још пре своје пропасти изгубили многе своје владавина и посрнули у својој снази.

[3] Овде је Томазео, јамачно случајно, пропустио поправити ову измену коју су му у Загребу учинили (види у предговору).

[4] Још једино му беше остало нешто војске, страшне, а то је била српска и хрватска, купљена и дизана по нашем приморју.

## ИСКРИЦА XXXIII.

Из Трацијe, из државе илирскога народа[1], излазиле су дјевице виле[2] у грчку земљу. Орфеа и Лина пучки глас каже предњике смиринскога слијепца.* Из планинских шњегова вавијек испада богата ријека, која у прољећу храни травице зелене и цвијеће.

Из Македоније, из државе илирскога народа изашô је орао прејаки, који до индијанске крајине протезаше летење стреловитих крила својих.** Индијанска земља послала нам је ново мудрољубно извршенство, које је човјек илирскога народа укоријенио у толике памети и толике вијеке, као другу вјеру.[3]

*предњике* — предходнике, претече; *мудрољубно* — философско («мудрољубије» — философија); *извршенство* (савршенство) — облик (у значењу који тој речи даје Аристотелова философија).

---

[1] У Томазеово време многи су научници узимали да су стари Трачани, који насељаваху источну половину Балканскога полуострва, врло сродни с Илирима, које су тада сматрали за Словене.

[2] Девет «муза» уметности и наука у старих Грка.

* По грчкој митологији Трачани Орфеј и Лин беху претече Омира («смиринскога слепца», јер и Смирна беше међу градовима који су присвајали рођење песниково). — **Д. П.**

** Александар Велики [он је своја освојења пружио до у Индију]. — **Д. П.**

[3] У време Александра Великога поче ближи додир између индиске и јевропске просвете, те је из Индије дошла

Маћедонски орао очистио је пут орлим римским, да кроз сву Еуропу слободније и брже могу, тресући своја крила, укропити свијет с Исусовом крвљу, као с росицом љубави.[1]

Од Нилове воде, од мемфских ступова, летила је међу арбанаске храсте голубица знаменита, научена да утјеши тихим својим гласом страх одсуда сакривених.[2] Арбанаска земља дала је много пута грчкоме народу синове своје и улила је крепчију нову крв у грчке жиле уморене. Не би се била брез тога могла устати, робињица гола, планине с отоци источними, јоштер би спавале у сну сужањства.[3]

Смијешан од њемачке и југо-славенске воде бијаше поток који потопи Италију грешницу.

•

*одсуда сакривених* — незнане судбине; *не би се била... могла устати* — не би... могла устати; *отоци* — острвима.

---

Јевропи нова философија («мудрољубно изврщенство»), а то је она коју је Аристотело (рођен у Стагири маћедонској, те с тога Томазеу «Илир») основао и која је толико преобладала над другим учењима, да је све до почетка новога века неограничено примана, чисто не као наука већ као права вера («друга вера», уз хришћанство). — Томазеово мишљење о индиском пореклу Аристотелове философије, које је он доказивао у једном нарочитом чланку о Аристотелу, није у науци примљено.

[1] Светска царевина Александра Великога припремила је земљиште римској, а она је, уништивши дотадашње преграде између земаља и народа, веома олакшала ширење хришћанства

[2] По класичном (додонском) предању одлетела је из Мисира (и то управо из Тебе а не из Мемфиса) црна дивља голубица која паде на један храст у Епиру, у Додони, и заповеди да се онде подигне пророчиште (које ће умиривати људе прорицањем будућности); пошто је додонски крај био насељен једном илирском граном — Епирцима, а Арбанаси су непосредни потомци старих Илира, Томазео с правом назива додонско храшће арбанаским.

[3] Арбанаси су били језгра међу устаницима који у овом веку ослободише Грчку; без њих се она не би могла ослободити.

Није брез одлуке божје, што је талијански народ погазио у биједној Далмацији народ славенски и његову наравну простоту иштетио.[1]

Сва је дакле крв смијешата; жалост и гријех, бој и љубав све су народе сјединиле. Нијемци, Славени, Грци, Латини, сви смо се од азијатских равнина разлучили[2], сви смо се опет приближали с грљењем смрти или живота.[3] Сви смо браћа у слабости и у крепости, у дики и у срамоти. Нова грађа и старе гомиле, пустиња и двор, море и гора, војска и тамница, зипка и греб, ово све није него један град, једна отаџбина сама.[4]

*одлуке* — воље; *наравну* — природну; *приближали* — приближавали; *грађа* — зграда, грађевина; *није него* — само је.

---

[1] Није јасно на коју навалу у Италију мисли Томазео; можда мисли на раније германске навале у средњем веку (а стари су историчари за неке од тих народа мислили да су били словенскога порекла), али сва је прилика: на догађаје после бечкога конгреса 1814 године, кад је аустриска војска, која савлађиваше огледе и напоре талијанских радника на уједињењу, била састављена највише од Немаца и од Срба и Хрвата; с друге стране Талијанци притискиваху Србе и Хрвате у Далмацији и одрођаваху их.

[2] Сви су ови народи пореклом од једнога заједничкога («индо-европскога») народа, који је по мишљењу и Томазеа и многим других научника најпре у Азији живео, па су се од њега одвојили за себе сви поменути народи, управо гомиле народа.

[3] Сви народи индоевропски, пошто су се једном оделили, опет су се мешали и слевали, или услед културнога саобраћаја или освојењем (Немци и Јужни Словени силом се насељавају међу Латинима у Италији; а талијански Млечани међу Словенима у Далмацији).

[4] Показавши у овој искрици шта су балкански преходници нашега народа (Трачани, Маћедонци, Илири) учинили за највеће историске појаве старога века, а тако и узајамно грешење талијанско и наше, писац завршује свој патриотски спис у корист братства и љубави између народа.

## ЊЕКОЛИКО РИЈЕЧИ

НА

# УСПОМЕЊУ МАЈКЕ СВОЈЕ

Видио сам звијезду нове свјетлости; чини ми се да погледа на мене весела и љубовна. Дух је твој, мајко мила, који мени говори са висине небесне, и вели ми: с тобом сам вазда, синко, и по свуда.

Ах! нисам ја, мајко, с тобом био кад сам могао: очи твоје нису се наситиле у очима сина твога.

Нисам се још доста плакао: нисам доста показао души мојој какву је мени матер дао отац живих и мртвих, какву сам матер изгубио.

Сила велика немоћи узе њој свјетлост разума, није могла нити благословити сина свога уздржена у даљених земљах. Али благослов твој, мајко тужна, слиједио је свагда, каконо анђео стражанин, у крајне далечине стопе моје.

*плакао се* — жалио се; *уздржена у даљених земљах* — задржана у даљним земљама; *слиједио* — пратио; *анђео стражанин* — анђео хранитељ.

Нисам ја видио сузе твоје, удовице јадна; нисам ја чуо потужење твоје: ниси ти мени приказала ране срца твога: каконо туђин био сам ја теби, жалосна моја.

Када ти бијаше још од овог свијета, много пута у сну сам те видио, да бијаше или мртва или зловољна, и блиједа и смућена протива мени: и тада рекох: умрла ми је мајка моја. Посли, када сам те изгубио, видио сам те у виђењу ноћному љепшу и млађу и милију врху мене с твојим оним очима пуним слаткости и разума и понижења. Јер понижена бијаше, придрага, и прам већим и прам равним и прам недостојну сину твому.

Сахранио сам, као благо велико, власе од частиве главе твоје: омотани су около прстена мога: сваки дан љубим ову драгу споменку мајке моје. По свуда гди сам био, прстен часни слиједио је мене, каконо вјеран спутник, каконо право утјешење туга мојих. Спомињем се сваки дан данâ младости моје: како си ти мене отхранила у љубави божјој, у љубави браће у милости прам несрећним; спомињем се наше шетње јутрење у прољеће; спомињем се суза које си толико пута лила, кад сам ја шпао у дaљена мјеста тражити љубав и пријатељство и весеље. Глас примогући говораше вазда срцу моме тјерајући ме из куће оца мога, и заповједаше мени да пђем примити и донити истину нову, да пђем прирећи братност праву, прирећи љубав лијепости цијеле и вјековите.

*од овог свијета* — у животу, жива; *посли* — после; *понижена* — понизна; *примогући* — пресилни; *прирећи* — прорећи, пророковати; *братност* — братимство, братство.

Вратио сам се након много година под кров куће отачаствене моје, а нисам нашао него два гроба студена, немогућа ни чути ни видити сузе ни гласе моје. Али ти, мајко блага, чујеш и видиш све што ја мукло говорим с душом покореном мојом; ти мене водиш за руке кроз дуги и трудни пут мој; ти мени говориш тихим гласом слатке ријечи од мудрости духовне, од мудрости неуморене. Сада ти мене познајеш; сада ти мени праштаћаш све саграшење моје. Буди вавијек са мном, прељубљена мати, дај ми устрпљење и правољупство, да јаде узмогу очистити, и све више к небесним мислим уздигнути срце моје.

*нисам нашао него* — нашао сам само; *мукло* — немо; *правољупство* — љубав правде.

# ДОДАТАК

# ПРАВИЛА
## СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

1.

У намери да потпомогне правилније ширење одабраних дела из лепе књижевности и из опште-корисне поуке и тако да ствара књижницу за све редове народа, оснива се друштво, које ће се звати: „Српска Књижевна Задруга" са седиштем у Београду.

2.

Српска Књижевна Задруга стараће се:

да критички приређује издања старијих и новијих књижевника српских;

да издаје одабранија дела из савремене лепе и опште-корисне књижевности;

да предњачи избором у превођењу и позајмици из словенских, иностраних и класичких књижевности;

да уопште припомогне ширем развићу народне књижевности, олакшавајући издање и ширење књига свима средствима, која јој буду на расположењу.

3.

Српска Књижевна Задруга вршиће свој задатак издајући сваке године по једно коло књига према својим средствима. Једногодишње коло ипак не може обухватити мање од шест књига ни мање од шесет штампаних табака.

4.

Друштвена су средства: улози чланова оснивача и улагача, добит од проданих књига, поклони и завештања, на то одређени, и камата од сталнога капитала.

Али се од свега овога, одређенога за годишњи трошак, одбија 5 од сто и прилаже сталном капиталу.

5.

Стални друштвени капитал чине: улози чланова добротвора и поклони и завештања, на то одређени.

6.

Задруга ће примити и нарочита завештања, намењена на издање дела поједннога српскога књижевника или на издавање какве засебне врсте корисних књига, које у њен задатак спадају.

7.

Друштвена су издања: *редовна*, по чл. 3., и *засебна*, по чл. 6. и по нарочитим одлукама управиним.

8.

Задруга има чланове:

*почасне* (чл. 17. овнх правила);

*добротворе*, који плаћају најмање сто и педесет динара једном за свагда, или седамдесет и пет форината;

*оснivаче*, који плаћају десет динара на годину, или пет форината;

*улагаче*, који дају годишњи улог од шест динара, или три форинте.

Правна тела, (школе, општине, друштва итд.) могу бити само чланови добротвори или оснивачи без права у члану 9.

9.

Оснивачи, који за двадесет година без прекида на време буду полагали свој улог, преводе се у добротворе и престају даље улагати.

Чланови почасни, добротвори и они оснивачи, који су после двадесетогодишњега беспрекиднога улагања постали добротвори, добивају друштвену повељу, и њихова ће се имена објављивати на друштвеним издањима.

10.

Сви чланови добивају сва редовна друштвена издања.

Чланови, који дају годишњи улог, не могу добити књиге за ту годину издане, ако своју обавезу не испуне до дана који ће управа одређивати.

11.

У управу може бити изабран члан добротвор или оснивач.

Управу састављају десет одборника, који између себе бирају: председника, потпредседника, књижничара, тајника и благајника.

За тајника и благајника може управа узети и задругаре, који нису чланови управе.

12.

Управа се, према књижевним и економним потребама Српске Књижевне Задруге, може делити на одсеке.

13.

Знатнија се питања расправљају у седници целокупне управе.

14.

Сваке године иступају из управе по реду избора два члана, а њихова се места попуњују скупштинским избором.

15.

Свако, у течају изборне периоде, упражњено место у управи попуњује сама управа.

16.

Управа бира у народу друштвене повереннике, преко којих стоји у вези са члановима, шаље књиге, прима улоге итд. Повереници не плаћају никакав улог, а добивају сва редовна друштвена издања и 2 од сто од новца који прикупе, у име трошкова преписке. Имена се повереника објављују преко новина и на друштвеним издањима.

17.

Управа може поједине поверенике, који се буду за дуже време живље заузимали за Задругу, предложити годишњој скупштини за одликовање особитим признањем или избором за чланове добротворе (без обавезе у чл. 8.).

Управа може поједине књижевнике, заслужне за напредак Српске Књижевне Задруге, одликовати избором за почасне чланове Задругине (чл. 8.).

18.

Управа одлучује о престанку права и дужности појединих повереника.

19.

Скупштина се Српске Књижевне Задруге састаје редовно сваке године о Ђурђеву дне. На скупштину долазе и одлучују чланови добротвори и оснивачи. Управа је дужна објавити сазив скупштине двадесет дана раније.

20.

На скупштини се врше ови послови: управа подноси извештај о свом књижевном раду и имовном друштвеном стању за минулу годину заједно са извештајем раније изабраних прегледача; бирају се два

члана за преглед друштвених рачуна у текућој години; попуњје се управа; бирају се на предлог управе друштвени повереници за чланове добротворе; одлучује се о измени ових правила на предлог управе или педесет чланова добротвора и оснивача; одлучује се о поднесеним предлозима.

21.

Предлози за скупштину редовно се подносе управи тридесет дана пре скупштине, и управа их на дневни ред ставља. Преко овога правила на самој скупштини учињени предлози примиће се на претрес само онда, ако тако одлучи две трећине присутних чланова. Предлози за промену правила објављују се у дневном реду у целини.

22.

Друштвена је рачунска година од првога јануара до тридесет првога декембра.

Управа ће прописати за свој рад пословник и одредити пословне дужности својим члановима, одсецима и друштвеним повереницима, а тако исто и сталну или привремену годишњу награду тајнику, благајнику и њиховим помоћницима.

23.

Ако би се Српска Књижевна Задруга растурила, њено се имање поверава на чување Српској Краљевској Академији, а она ће бити дужна предати га оном друштву, које буде радило на задатку, на коме је Српска Књижевна Задруга радила.

24.

Потписатих седамнаест оснивалаца објавиће ова правила по прописима чл. 37. закона о јавним зборовима и удружењима, и започеће купити Српску Књижевну Задругу по њеним правилима. Они ће, по истим

правилима вршити дужност управе до прве редовне скупштине.

У Београду, шеснаестог априла 1892. год.

*Основаоци:*

**Андра Гавриловић, д-р В. Бакић, Дан. А. Живаљевић. Жив. Живановић, д-р Јован Јовановић-Змај, Јован Ђорђевић, Љ. Ковачевић, Љубомир Јовановић, Љуб. Стојановић, М. Ђ. Милићевић, д-р М. Јовановић-Батут, д-р Милан Јовановић, П. П. Ђорђевић, Свет. Вуловић, Свет. Николајевић, Стојан Новаковић, Урош Благојевић.**

Да су на другој и четвртој годишњој скупштини основна правила Српске Књижевне Задруге овако измењена и допуњена у чл. 7., 8., 9., 11., 12., 14., 17. и 22., као што су ова правила тврде
27. априла 1897. год.
у Београду

*Председник*
*Српске Књижевне Задруге*
**Љ. Ковачевић**

*Тајник*
**Х. Лилер**

*Потпредседник*
**П. П. Ђорђевић**

*Благајник*
**У. Благојевић**

*Чланови:*

**Андра Николић**
**д-р Ј. Јовановић-Змај**
**д-р В. Бакић**
**д-р М. Јовановић-Батут**
**Љуб. Стојановић**
**Љубомир Јовановић**

# ИЗВОД

из

## ПОСЛОВНИКА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

### О ПРАВИМА И ДУЖНОСТИМА ПОВЕРЕНИЧКИМ

Повереницима су дужности:

а) прикупљати, по позиву Управину, улоге од задругара, старајући се увек да придобију што више добротвора и оснивача, и да увек очувају старе задругаре, а придобију и што више нових;

б) послати Управи на крају свакога месеца све прикупљене улоге са два једнака азбучна списа задругара, који су те улоге положили, од којих један остаје Задрузи, а други потписан враћа благајник поверенику;

в) извештавати Управу о кретању и пресељавању код њих уписаних задругара, како би се о експедицији књиге могле послати одсељеним загругарима у оно место, у које су се одселили;

г) извештавати Управу куда су се одселили прошле године код њих уписани задругари, које за ту годину нису могли уписати;

д) старати се да ни једна школа у њиховој околини не остане неуписана ни на једно коло Задругиних књига (које морају набављати по распису г. министра просвете од 23. септембра 1895. године ПБр. 16462);

ђ) по списку Задругине администрације, по коме приме књиге, одмах по пријему раздати књиге свима задругарима, за које се пошљу преко њих;

е) јављати Управи све сметње, које у њиховој околини стоје на путу Задругину раду и чинити предлоге за уклањање истих и за боље напредовање Задругино;

ж) извештавати где и ко би се у њиховој околини, ближој или даљој, могао још поставити за повереника;

з) известити Задругу кад се сами преместе у које друго место и предложити какво згодно и поуздано лице за свога заменика у повереничкој дужности.

Повереници за свој труд имају:

а) 2% од покупљених улога и преплате (чл. 16 Задругиних правила);

б) накнаду подвозних трошкова за књиге од станице до свога стана, ако их буде било;

в) по један примерак свих оних издања за се *бесплатно*, за које скупе и пошљу улог од 7—19 задругара, и бесплатно корице за ванредна издања;

г) по један примерак свих оних издања за се *бесплатно у лепом повезу*, за које скупе и пошљу улог од 20—40 задругара или *два* обична примерка (по њихову избору);

д) по један примерак свих оних издања за се *бесплатно у елегантноме, златом шараном повезу*, за које скупе и пошљу улог за 40 задругара, или *три* обична примерка (по њихову избору);

ђ) јавно признање зборско, ако за три године узастопце скупе и пошљу улога за педесет чланова просечно годишње;

е) избор за *добротвора*, ако бар пет година узастопце скупе и пошљу улоге за 50 чланова просечно годишње.

Управа може, уважавајући велики труд и заузимљивост повереника у малим местима и мучним приликама, олакшати погодбе признања под в) и ђ).

## ИМЕНИК
## ДОБРОТВОРА И ПОВЕРЕНИКА
### СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

---

## ДОБРОТВОРИ

— —

### ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ СРБИЈЕ АЛЕКСАНДАР I.

### Његово Височанство Књаз наследник Црне Горе Данило

I.

**Добротвори који су уплатили цео улог:**

1. Г. Андра Николић, министар на расположењу — Београд 150 д.
2. Г. Арса Поповић, за ћерку Јелену — Вел Бечкерек 150 к.
3. Г. Аца Миловановић, пређ. главни царинник, сада рачуноиспитач Главне Контроле — Београд . . . 150 д.
4. Г. Аца Станојевић, штампар — Београд . . . . . 150 д.
5. Београдска Задруга за међусобно помагање и штедњу 150 д.
6. Београдски Официрски Дом . . . . . . . . . 150 д.
7. Г. др. Богдан Медаковић, адвокат — Загреб . . . 150 к.
8. Г.Г. Браћа Алатини, трговци — Солун . . . . . 1000 д.
9. Г.Г. Браћа Ђорђе и др. Јован П. Панаотовић — Митровица . . . . . . . . . . . . . . . . 150 к.
10. Г.Г. Браћа Малићи, трговци — Босанска Градишка 150 д.
11. Г.Г. Браћа В. Павловићи, трговци — Крагујевац . 150 д.
12. Г. др. Валтазар Богишић, професор и министар правде — Цетиње . . . . . . . . . . . . . . . 150 к.

13. Г. Васа Гавровић, великопродавац дувана — Ужице 150 д.
14. Г. Васа Мијатовић, гостионичар — Београд . . . 150 д.
15. Г. Васа Петрачић, град. поджупан — Љубљана . . 150 к.
16. Г. Вељко Ђ. Рајковић, председник првостепеног суда — Ћуприја . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
17. Г. др. Веса Николајевић, одветник — Ириг . . . 150 к.
18. Г. др. Владан Ђорђевић, председник министарскога савета — Београд . . . . . . . . . . . . 150 д.
19. Г. Владимир Матијевић, трговац — Загреб . . . . 150 к.
20. Г. Владислав Алин, трговац — Земун . . . . . 150 к.
21. Г. Владислав Станковић, трговац — Београд . . . 150 д.
22. Војна Академија — Београд . . . . . . . . . 150 д.
23. Врањска акционарска штедионица . . . . . . . 150 д.
24. Г. Вукосав Груберовић — Бања Лука . . . . . . 150 д.
25 Његова Светост Архиепископ г. Георгије Бранковић — Срем. Карловци . . . . . . . . . . . . 150 к.
26. Г. Герман Опачић, епископ новосад.-бачки — Нови-Сад 150 к.
27. Главни Одбор Учитељског Удружења — Београд . 150 д.
28. Главни Школски Одбор — Београд . . . . . . 150 д.
29. Г.Глигорије Барусковић, професор — Карловци . . 150 к.
30. Г. др. Давид Коњовић — Сомбор . . . . . . . 150 к.
31. † Дамњам Спасић, предузимач, уписала га супруга Живка — Београд . . . . . . . . . . . . 150 д.
32. Г. Димитрије Властари, банкар — Цариград . . . 150 д.
33. Његово Преосвештенство Епископ Шабачки Г. Димитрије — Шабац . . . . . . . . . . . . 150 д.
34. Г. Димитрије Кремановић, трговац — Београд . . 150 д.
35. Г. Димитрије Стаменковић, београдски трговац, председник Трговачког Удружења и Београдске Берзе 150 д.
36. Г. Димитрије Ћирковић, трговац — Београд . . . 150 д.
37. Г. Димитрије С. Чохаџић, секретар — Београд . . 150 д.
38. Г. Драгомир Петра Арамбашића — Београд . . . 150 д.
39. Г. др. Драгољуб М. Павловић, професор Велике Школе — Београд . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
40. † Драгутин Бранковић, инж. потпоручник, уписао га отац Стојан Бранковић, инж. потпуковник — Ниш 150 д.
41. Г. Драгутин Плајел, директор у пензији — Београд 150 д.
42. Г. Ђорђе Вајферт, гувернер Народне Банке — Београд 150 д.
43. † др. Ђорђе С. Ђорђевић, професор — Београд . . 150 д.
44. Г. Ђорђе Красојевић, адвокат — Срем. Карловци . 150 д.

45. Г. Ђорђе Павловић, трговац — Београд . . . . . 150 д.
46. Г. Ђорђе Симеуновић — Шид . . . . . . . . 150 д
47. Г. Ђорђе М. Станојевић, професор Велике Школе — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
48. Г. Живан Живановић, члан Државног Савета у пензији — Београд . . . . . . . . . . . . . 300 д.
49. Г. Живојин П Симић, професор — Београд . . . . 150 д.
50. Задруга Телеграфско-Поштанска — Београд . . . 150 д.
51. Зајечарски Официрски Дом . . . . . . . . . . 150 д.
52. «Зора», друштво Срба ђака — Беч . . . . . . 150 к.
53. Г-ђа Зорка пл. Бајић — Беч . . . . . . . . . 150 к.
54. Г. др. Иван Лазаревић, окр. лекар — Неготин . . . 150 д.
55. Архимандрит г. Иларион С Весић, ректор призренске православне богословије, за књижницу призренске православне богословије . . . . . . . . . . 150 д.
56. Г. др. Илија Вучетић, адвокат — Нови Сад . . . 150 к.
57. Г. Илија Маргетић, министар у пензији — Београд 150 д.
58. Г. Илија Радовић, трговац — Крагујевац . . . . 150 д.
59. Иришка задруга за помагање и штедњу . . . . 150 д.
60. Г.Г. Јевта М. Павловић и Компанија трговци — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
1. Г. Јован Ђорђевић, професор Вел. Школе у пензији — Београд . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
62. Г. др. Јован Јовановић-Змај, лекар — Задгреб . . 150 д.
63. Г. Јован Д. Јовановић, благајник Нар. Позоришта — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
64. Ђенерал г. Јован Мишковић, министар војни у пензији — Београд . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
65. Г. Јован Ристић, краљ. намесник у пензији — Београд 150 д.
66. Г. Јово Барако, трговац — Карловац . . . . . . 150 к.
67. Г. Јово Дабовић, трговац — Бања Лука . . . . . 150 к.
68. Г. Јово Перовић-Лучин — Дубровник . . . . . . 150 к.
69. † Јово Шорак-Ђедо, срп. православ. протопоп — Ријека 150 к.
70. Г. Јово Тута, трговац — Мостар . . . . . . . 150 к.
71. Г. Јосиф Чечелски, апотекар — Пожаревац . . . 150 д.
72. Г. Јоца Ђуричић-Биорац, трговац — Рума . . . . 150 к.
73. Г. Јоца Ж. Јовановић, трговац — Београд . . . . 150 д.
74. Г. Јоца Т. Радић — Суботица . . . . . . . . 150 к.
75. Г. Јулија Бањанин — Карловац . . . . . . . . 150 к.
76. Г. Јулије Бубановић, велики жупан у миру — Загреб 150 к.

77. Г-ђа Јулка и Коста Миленковић, приватијери — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
78. Г. Каменко Ј. Јовановић, књижар — Панчево . . 150 к.
79. Архимандрит г. Кирил, ректор Богословије — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
80. Г.Г. Кнежевић и Радовановић, трговци — Краљево 150 д.
81. Књажевачки Учитељски Збор . . . . . . . . . 150 д.
82. Коло младих Срба — Будимпешта . . . . . . . 150 к.
83. † Константин Вучковић — Сплет . . . . . . . 150 к.
84. Г. Коста Васић — Босанска Градишка . . . . . 150 к.
85. Г. Коста В. Недељковић, трговац — Београд . . 150 д.
86. Г. др. Коста Николић, апотекар — Шабац . . . . 150 д.
87. Г. Коста Петровић, професор — Београд . . . . 150 д.
88. † Ђенерал Коста Протић, краљевски намесник — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
89. Г. Коста С. Таушановић, управник Београдске Задруге за међусобно помагање и штедњу — Београд 150 д.
90, Крушевачка Певачка Дружина . . . . . . . . 150 д.
91. Г. Лазар Аничић, трговац — Трст . . . . . . . 150 к.
92. Г. Лаза Гавански — Сентомаш . . . . . . . . 150 к.
93. † др. Лаза Ђ. Ђокић, председник Државнога Савета — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
94. Г. Лазар Д. Драгичевић — Панчево . . . . . . 150 к
95. Г. Лазар Дунђерски, велетржац и економ — Нови Сад 150 к.
96. Г. др. Лаза Илић, окр. лекар — Зајечар. . . . . 150 к.
97. Г. Лаза Лађевић, трговац — Загреб . . . . . . 150 к.
98. Г. Лука Ћеловић, трговац — Београд . . . . . 150 д.
99. Г. Љуба Крсмановић, трговац — Београд . . . . 150 д.
100. Г-ђа Љубица др. Николе Ј. Петровића — Београд . 150 д.
101. Г. Љубомир Јовановић, професор — Београд . . 150 д.
102. Г. Љубомир Ковачевић, професор Велике Школе — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
103. † Љубомир Ђ. Марковић, уписао га отац Ђурађ Марковић, трговац — Обреновац . . . . . . . . 150 д.
104. † др. Љубомир Радивојевић — Каменица . . . . 150 д.
105. Г. Љубомир Стојановић, професор Велике Школе — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
106. Г. Љубисав Петровић, пеш. поручник — Ниш . . 150 д.
107. Г. М. Анастасијевић — Винковци . . . . . . . 150 д.
108. Г-ђа Марија удова Алексијевића — Сентомаш . . 150 к.

109. Г-ђа Марија Ф. Енгелхарта за Крстомира Петровића из Јездина, ср. трнавскога . . . . . . . . . . 150 д.
110. Г. Марко Стојановић, адвокат и вицегувернер Народне Банке — Београд . . . . . . . . . . 150 д.
111. Г. др. Мика Кондорош, велепоседник — Нови Сад 150 к.
112. Г. Милан Јанковић, трговац — Велики Поповић . 150 д.
113. † др. Милан Јовановић, професор Војне Академије — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
114. Г. др. Милан Јовановић-Батут, професор Велике Школе — Београд . . . . . . . . . . . . 150 д.
115. Г. Милан Капетановић, професор Велике Школе — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
116. Г. Милан Ђ. Милићевић, члан Држ. Савета — Београд 150 д.
117. Г. Милан С. Мостић. адвокат — Београд . . . . 150 д.
118. Г. Милан Николић, чиновник, Српске Банке — Загреб 150 к.
119. Г. Милан Петровић, велетржац — Вуковар . . . 150 к.
120. Г-ђа Милева Ристићка — Чачак . . . . . . . . 150 д.
121. Г-ђа Милева Н. Терзибашићка рођ Месаровић — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
122. Г. др. Милован Ђ. Миловановић, пређашњи министар правде — Београд . . . . . . . . . . . . . 150 д.
123. Г. Милош В Валожић, књижар — Београд . . . 150 д.
124. Г. Милош Ж. Петровић, главни благајник Управе Држ. Монопола у пензији — Београд . . . . . 150 д.
125. Г. Милутин К. Драгутиновић, професор — Београд 150 д.
126. Г. Милутин Ј. Марковић, пређашњи члан Касационога Суда — Београд . . . . . . . . . . . 150 д.
127. Његово Преосвештенство Епископ г. Мирон Николић — Пакрац . . . . . . . . . . . . . . 150 к.
128. Г. Мирослав Спајић, трговац — Митровица . . . 150 к.
129. Г. др. Михаило В. Вујић, министар на расположењу — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
130. Г. Михаило Јовичић, винарски трговац — Београд 150 д.
131. Г. Михаило Павловић, трговац — Београд . . . 150 д.
132. Г. Михо Пешко, трговац — Мостар . . . . . . 150 к.
133. Г-ђа Мица Косте Протића — Београд . . . . . 150 д.
134. Г. Младен П. Стојићевић, трговац — Београд . . 150 д.
135. Г. Н. Н. Б. Гр. (77) . . . . . . . . . . . . . 150 д.
136. Г. Н. Н. Б. Гр. (185) . . . . . . . . . . . . . 150 к.
137. Народна Банка — Београд . . . . . . . . . . . 150 д.

138. Наставнице Више Женске Школе школ. 1895-6 године — Београд . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
139. «Немања», ложа слободних зидара — Ниш . . . 150 д.
140. † Нико Бошковић — Дубровник . . . . . . . . 150 к.
141. † Никола Манојловић-Рајко, свештеник — Слатина 150 д.
142. Г. Никола П. Пашић, пређ. председник министарскога савета — Београд . . . . . . . . . . . 150 д.
143. Г. др. Никола Радивојевић, адвокат — Загреб . . 150 к.
144. Г. Никола Стефановић, председник општине — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
145. Г. Никола Хаџи-Тома, трговац - Београд . . . 150 д.
146. Г. Архимандрит г. Никифор Дучић — Београд . . 150 д.
147. Нишки Офпцирски Дом . . . . . . . . . . . 150 д.
148. Окружни Одбор Ваљевски . . . . . . . . . . 150 д.
149. Окружни Одбор Врањски . . . . . . . . . . 150 д.
150. Окружни Одбор Крушевачки . . . . . . . . . 150 д.
151. Окружни Одбор Моравски . . . . . . . . . . 150 д.
152. Окружни Одбор Подрински . . . . . . . . . . 150 д.
153. Окружни Одбор Пожаревачки . . . . . . . . 150 д.
154. Окружни Одбор Тимочки . . . . . . . . . . 150 д.
155. Општина Града Пожаревца . . . . . . . . . 150 д.
156. Општина града Смедерева . . . . . . . . . . 150 д.
157. Општина града Шапца . . . . . . . . . . . 150 д.
158. Осечка српска православна црквена општина . . 150 к.
159. Основна школа у Смољинцу (окр. пожаревачки) . 150 д.
160. Г. Павле Петровић, трговац — Аранђеловац . . . 150 д.
161. Г. Пера П. Ђорђевић, члан Државнога Савета у пензији — Београд . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
162. Г. Перо Дрљача, трговац - Босански Нови . . . 150 к.
163. Г. Петар Веселиновић, управник Народне Задруге — Карловци . . . . . . . . . . . . . . . . 150 к.
164. Г. Петар Николић, трговац — Загреб . . . . . 150 к.
165. Г. Петар Петровић — Будва . . . . . . . . . 150 к.
166. Прва Београдска Гимназија . . . . . . . . . 150 д.
167. † Рака Миленковић, приватије, уписала га супруга Милица — Београд . . . . . . . . . . . . 150 д.
168. † Ранко Д. Милутиновић, правник, уписао га отац Димитрије, трговац — Жабари . . . . . . . 150 д.
169. Г-ца Регина Јелишева, учитељица — Београд . . 150 д.
170. Г. Риста П. Иванишевић, трговац — Мостар . . . 150 к.
171. Г. Риста С. Поповић, трговац — Голубац . . . . 150 д.

172. Г. С. Минх, индустријалац — Параћин . . . . . 150 д.
173. Његово Преосвештенство Епископ Жички господин Сава — Чачак . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
174. Ђенерал г. Сава Грујић, изванредни посланик и опуномоћени министар — Петроград . . . . . . 150 д.
175. Његово Високопреосвештенство г. Хаџи Сава Косановић, сарајевски митрополит у оставци — Уцињ 150 д.
176. Г. Сава М. Новаковић, трговац — В. Најштат . . 150 к.
177. Г. Сава Ж. Обрадовић, трговац — В. Градиште . 150 д.
178. Г-ца Савка Жељезовскога, учитељица — Београд . 150 д.
179. Г-ђа Савка † др. Јована Суботића — Београд . . 150 д.
180. Г. др. Светислав Шумановић, адвокат — Загреб . 150 к.
181. Г. Светозар Адамовић, трговац — Беч , . . . . 150 д.
182. Г. Светозар Милосављевић, члан Државнога Савета — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
183. Г. Светозар Стаменковић, београдски трговац . . 150 д.
184. Сентомашка српска црквена општина . . . . . 150 к.
185. Г. Серафим Перовић, митрополит — Мостар. . . 150 к.
186. Г. Сима Р. Обрадовић, трговац — Београд . . . 150 д.
187. † Сима В. Симић, члан Касац. Суда, уписала га сестра Магдалена С. Павловића — Београд . . 150 д.
188. Г.Г. Синови Димитрија Билића — Мостар . . . . 150 д.
189. Г.Г. Синови М. Докића, трговци — Мостар . . . 150 к.
190. «Слога», богословско-књижевно друштво — С. Карловци . . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 к.
191. Г. Спасоје Стевановић, трговац — Београд . . . 150 д.
192. Г.Г. Спасоје Трајановић и Синови, трговци — Вел. Градиште . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
193. Срез Ваљевски, Округа Ваљевскога . . . . . . 150 д.
194. Срез Јадрански, Округа Подринскога . . . . . 150 д.
195. Срез Јасенички, Округа Подунавскога . . . . . 150 д.
196. Срез Космајски, Округа Подунавскога . . . . . 150 д.
197. Срез Крагујевачки, Округа Крагујевачкога . . . 150 д.
198. Срез Лесковачки. Округа Врањскога . . . . . . 150 д.
199. Срез Подгорски, Округа Ваљевскога . . . . . . 150 д.
200. Срез Пожешки, Округа Ужичкога . . . . . . . 150 д.
201. Срез Пчињски, Округа Врањскога . . . . . . . 150 д.
202. Срез Ресавски, Округа Моравскога . . . . . . 150 д.
203. Срем.-Карловачка Задруга за помагање и штедњу . 1 50 к
204. Српска Банка — Загреб . . . . . . . . . . 150

205. Г. Стеван Јевтовић, златар — Београд . . . . . 150 д.
206. Г. Стеван Крстић, трговац — Паланка . . . . . 150 д.
207. Г. Стеван Поповић-Вацки, нар. заступник на Хрватскоме Сабору — Товарник . . . . . . . . . . 150 к.
208. Г. Стеван Тубић, чиновник Српске Банке — Загреб 150 к.
209. Г. Стојан Новаковић, изванредни посланик и опуномоћени министар — Цариград . . . . . . . . 150 д.
210. Г-ђа Теодора Бошковић, за женску школу Божа Бошковића — Дубровник . . . . . . . . . . 150 к.
211. Г. Тихомир С. Ђокић, ђак — Аранђеловац . . . 150 д.
212. Д. др. Тоша Недељковић, адвокат — Земун . . . 150 д.
213. Г. Урош Благојевић, учитељ — Београд . . . . . 150 д.
214. Г. Урош Предић, сликар — Орловат . . . . . . . 150 к.
215. Ученице Више Женске Школе школ 1895-96 године — Београд . . . . . . . . . . . . . . . . . . 150 д.
216. Г. Филип Р. Вујић, књиг. Упр. Монопола — Београд 150 д.
217. Г. Филип Јовановић, трговац — Крушевац . . . 150 д.
218. Г. Филип Павловић, трговац — Шабац . . . . . 150 д.
219. Г. Франц Енгелхарт, књиговезац — Београд . . 150 д.
220. Г. Хенрик Лилер, професор — Београд . . . . . 150 д.
221. Храм Св Апостола и Евангелисте Марка — Београд . 150 д.

## II.

### Добротвори који уплаћују улог у три годишња рока:

1. Београдска Трговачка Штедионица . . . . . . . . 50 д.
2. Г. Драгољуб М. Божиновић, трговац — Београд . . 100 д.
3. Г. Милан Арсенијевић, трговац — Београд . . . . 50 д.
4. Црква Заова у окр. пожаревачкоме. . . . . . . . 50 д.

## III.

### Добротвори по зборској одлуци:

(чл. 17. правила)

1. Г. Антоније Пантовић, начелник министарства унутрашњих послова — Београд.
2. Г. Васа Живковић, ђакон и учитељ — Пожаревац.

3. Г. Вељко Константиновић, учитељ — Панчево.
4. Девојачко друштво — Велика Кикинда.
5. Г. Димитрије Ј. Тричковић, професор — Крушевац.
6. ГГ. Јевта М. Павловић и Компанија, трговци — Београд.
7. Г. Јован Бућин, парох — Дубровник.
8. Г. Михаило Бобић, професор — Смедерево.
9. Г. Никола Т. Кашиковић, уредник «Босанске Виле» — Сарајево.
10. Г. Павле М. Поповић, професор — Цетиње.
11. Г. Павле М. Софрић, професор — Шабац.
12. Г. Паја Марковић, професор — Срем. Карловци.
13. Г. Радивоје Поповић, уредник «Добротвора» — Загреб.
14. † Сава Бјелановић, уредник «Српскога Гласа» — Задар.
15. Г. Сава Ђ. Омчикус, трговац — Книн.
16. Г. Светозар Брашован, учитељ — Вршац.
17. Г. Светозар Томић, философ — Београд.
18. Г. Светолик Краљевачки, књиговођа — Врање.
19. Г. Стева Страјинић, тајник српске црквене општине — Доњи Осек.
20. Г. Тихомиљ П. Остојић, професор. — Нови Сад.

## Почасни члан:

Г. Стојан Новаковић, академик, изванредни посланик и опуномоћени министар — Цариград.

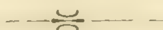

## Фонд попа Михалаћа

који је 17. августа 1892. године основао
син покојнога Михаила Димитријевића, београдскога свештеника,
**г. др. Лаза М. Димитријевић**
окружни физикус
и предао Српској Књижевној Задрузи да приходом од тога фонда
награди сваке пете године по један спис
**износи 1000 динара.**

## Задужбина др. Ђорђа С. Ђођевића, професора

коју су на глас о смрти његовој, 26 априла 1898 године,
почели купити, место надгробнога венца покојникови
школски другови и предали Српској Књижевној Задрузи,
да приходом од те задужбине награди сваке пете године по један спис који се бави српским народом
**износи 1500 динара.**

# ПОВЕРЕНИЦИ У 1898. ГОД.

## А. У СРБИЈИ

Александровац — г. Љуба Трифуновић, трговац,
Алексинац — г. Петар М. Илић, професор.
г. Тихомиљ Р. Ђорђевић, професор.
Аранђеловац — г. Стеван Კаначки, среcки писар.
Бабушница — г. Живан Кнежевић, порезник.
Бадњевац — г. Милутин Симић, свештеник.
Батуша — г. Љубомир В. Симоничић. учитељ
Бела Паланка — г. Коста М. Крстић, ср. писар.
Београд — г. Андра Аголић, контролор поште.
г. Анта Боди, члан Апелације.
г. Антоније Пантовић, начелник мин. унутр. послова
г. Благоје Т. Недић, пензионар.
г. Благоја Д. Тодоровић, секр. мин. н. привреде.
г-ца Босиљка Бошковићева, учитељица.
г. Влада Т. Спасојевић, секретар Вел. Школе.
г. Гаврило Р. Раденковић, трговац.
г. Данило У. Романовић, трговац.
г. Димитрије А. Голубовић, чиновник Беогр. Задруге.
г. Душан Поповић, капетан.
г. Живко Н. Стефановић, философ.
г. Живојин О. Дачић, писар мин. просвете.
г-ђца Зорка А. Васиљевићева, кл. учитељица В. Ж. Школе.
г. г. Јевта М Павловић и Компанија, трговци.
г. Јоца Константиновић, трг. агенат.
г-цђа Лепосава Бошковићева, кл. учитељица Више Женске Школе.

**Београд** — г-ца Лепосава Живковићева учитељица.
г-ца Лепосава Николићева учитељица.
г. Љуба Јоксимовић, књижар.
г. Милан О. Петровић, пензионар.
г. др. Милан Шевић, професор.
г. Милорад Петровић, професор.
г. Милорад Попић, философ.
г. Мирко М. Поповић, професор.
г. Мита Стајић, књижар.
г. Михаило Бобић, професор.
г. Михаило П. Голубовић, порезник.
г. Михаило Ј. Миленковић, учитељ.
г. др. Михаило Р. Поповић, професор.
г. Никодим Ј. Васић, благајник мин. спољ. послова.
г. Никола А. Николајевић, секретар.
г. Панта В. Ђукић, питомац Војне Академије.
г. Петар К. Шрепловић, чиновник Нар. Банке.
г Ранко Петровић, професор.
г-ђца Регина Јелишева, учитељица.
г-ђца Савка Радичевићева, учитељица.
г. Светозар Вражалић, благајник мин. војнога.
г. Спасоје К. Шуменковић, ср. писар.
г. Срећко П. Стевановић, учитељ.
г. Стеван У. Ђорђевић, учитељ.
г. Тодор Мијалковић, благајник управе војене одеће.
г. Тодор А. Милетић, ревизор царинарнице.
г. Чеда Јов. Марковић, капетан.

**Богатић** г. Здравко М. Пауновић, свештеник

**Бољевац** г. Васа П. Стојановић, поштар.
г. Љубомир С. Нешић, свештеник.

**Браљина** — г. Вукашин Жикић, учитељ.

**Ваљево** г. Војислав М. Андрић, књижар.
г. Јован Ј. Молнар, књижар.
г. Михаило Грујичић, учитељ.
г. Стеван Т Јанковић, председник суда у пензији.

**Варварин** — г. Милан Мишић, ср. писар.

**Вел. Градиште** — г. Цветко Петковић, школ. надзорник.

**Вел. Крсна** — г. Војислав П. Крупежевић, свештеник.

**Вел. Орашје** — г. Михаило Тодоровић, порезник.
г. Стеван Гудовић, ср. начелник.

**Владичин Хан** — г. Стеван Матић, порезник.

**Власотинци** — г. Гвозден Лазић, управник пор. одељка

| | |
|---|---|
| **Власотинци** | — г. Петар Спирић, учитељ. |
| **Врање** | — г. Васа Дамњановић, секр. начел. |
| | г. Светолик Краљевачки, књиговођа. |
| **Голубац** | — г. Данило Л. Милосављевић, управник пор. одељка. |
| **Горњи Милановац** | — г. Тадија П. Костић, свештеник. |
| **Грабовац** | — г. Милан Р. Михаиловић, учитељ. |
| **Гуча** | — г. Филип С. Мијановић, свештеник. |
| **Дервен** | — г. Лазар Матић, учитељ. |
| **Доњи Милановац** | — г. Петар С. Петковић, свештеник. |
| **Жагубица** | — г. Јован А. Јовановић, кафеџија. |
| **Зајечар** | — г. Ђорђе И. Ничић, школ. надзорник. |
| | г. Јован Тодоровић, адв. писар. |
| | г. Милош Миленовић, учитељ. |
| | г. Петар Бојовић, потпуковик. |
| **Ивањица** | — г Димитрије А. Ристић, ср. писар. |
| **Јагодина** | — г. Веља Павловић, учитељ, |
| | г. Јосиф В. Стојановић школ. надзор. |
| | г. Светолик П. Нешић, ср. писар. |
| **Јаребице** | — г. Љубомир М. Шопаловић, учитељ. |
| **Каменица** | — г. Стеван Поповић, ср. начелник. |
| **Каран** | — г. Јевта П. Радовић, учитељ. |
| **Кладово** | — г. Светозар Огњановић, учитељ. |
| **Кнежица** | — г. Живко Р. Живковић, учитељ. |
| **Књажевац** | — г. Јеврем Бранковић, мајор. |
| | г Јован Б. Михаиловић, ср. начелник. |
| | г. Љуба Јанковић, поштар. |
| | г. Љубомир С. Јанковић, трговац. |
| **Колари** | — г. Јанићије П. Путниковић, свештеник. |
| **Косјерић** | — г. Милан Јаковљевић, управник порес. одељка. |
| **Крагујевац** | — г. Димитрије Милојевић, секр. начел. |
| | г. Живко Ј. Аћимовић, судија. |
| | г. Јован П. Јовановић, учитељ. |
| | г. Јован Максимовић, професор. |
| | г. Јован Митровић, управ. В. Ж Школе. |
| | г. Јован Премовић, благајник Кредит. Завода. |
| | г. Љубомир М. Протић, школ. надзор. |
| | г. Милорад М. Бресјанац, ср. писар. |
| | г. Светислав Обрадовић, професор. |
| **Краљево** | — г. Владимир Ђорђевић, професор Ратар. Школе. |
| **Крупањ** | — г. Владимир Б. Поповић, учитељ. |
| | г. Стеван Котуровић, ср. начелник. |
| **Крушевац** | — г. Војин С Мутавџић, адвокат. |
| | г. Сибин Ђорић, свештеник. |
| **Кучево** | — г. Јован Радовић, ср. начелник. |
| **Лазаревац** | — г. Љубомир Божић, поштар. |

Лебани — г. Димитрије Ј. Миљковић, порезник.
Лесковац — г. Михаило К. Михаиловић, учитељ.
Липолист — г. Живојин О. Крстић, учитељ.
Ловница — г. Влада Д. Илић, адвокат.
г. Милан Настић, учитељ у пензији.
Љешница — г. Јован Крстић, учитељ.
Миоковци — г. Савко Филиповић, учитељ.
Мионица — г. Вића Матић, књижар.
Митровица — г. Јован Алексић, лекар.
Младеновац — г. Владимир Сретеновић, учитељ.
г. Тодор Благојевић, учитељ у пензији.
Наталинци — г. Јован Д. Јаковљевић, општ. писар.
Неготин — г. Андра М. Стојнћевић, секр. начел.
г. Владимир Николић, ср. начелник.
г. Димитрије Милошевић, ср. начелник
г. Драг. Д. Марковић, ср. писар.
г. Миливоје Башић, школ. надзорник.
г. Паун Димитријевић, учитељ.
г. Срдан Новаковић, учитељ.
г. Стеван Живковић, пређ. цариник.
Ниш — г. Браћа А. Павловићи, књижари.
г-ђица Јелена Петровићева, учитељица.
г-ђица Јелисавета Цветковићева, учитељица.
г. Коста Наумовић, мајор.
г. Мића Л. Ивковић, учит. у пензији.
«Његош» дружина ђака гимназије.
г. Светозар М. Обрадовић, професор.
г. Светозар Томић, чин. жел. дирекције.
Обреновац — г. Јеремија Томић, учитељ.
г. Милош П. Марковић, свештеник.
г. Стеван Т. Којић, цариник.
Паланка — г. Васа Симић, учитељ.
г. Војислав Павлићевић, ср. начел.
Параћин — г. Ђорђе Јовановић, учитељ.
г. Јов Л. Срећковић, учитељ.
г. Никола Вељић, учитељ.
Пирот — г. Коста М. Поповић, суд. писар.
г. Љубомир Јојић, учитељ.
г. Милош Велимировић, свештеник.
Планиница — г. Марко М. Матејић, учитељ.
Пожаревац — г. Алекса Цветковић, ср. начелник.
г. Васа Живковић, ђакон.
Васа П. Петровић, професор.
Пожега — г. Никола Јовановић, учитељ.
Пољна — г. Станоје М. Мијатовић, учитељ.
Пријељина — г. Милан П. Симић, ср. начелник.
Прокупље — г. Јован Т. Вукосављевић, окр. благај.
г. Рајко Ст. Мићић, учитељ.

| | |
|---|---|
| **Прћиловица** | — г. Јован Милићевић, учитељ. |
| | г. Никола С. Јовановић, ср. начелник. |
| **Рача** | г. Владимир Ракић, ср. начелник. |
| | г. Гаврило Ранковић, учитељ. |
| | г. Ђура Димитријевић, учитељ. |
| **Рашка** | — г. Димитрије Петровић, срески писар. |
| | г. Јосиф Ј. Студић, царпник. |
| **Рековац** | — г. Андра Ј. Цветковић, књижар. |
| **Рогачица** | - г. Стеван П. Јовановић, учитељ. |
| **Рудник** | - г. Милош Поповић, порезник. |
| | г. Никола Јовановић, ср. начелник. |
| **Свилајнац** | — г. Пера Живковић, учитељ. |
| **Смедерево** | — г. Васа Димитријевић, предавач. |
| | г. Љубомир Мијушковић, порезник. |
| | г. Милутин Стојановић, уч. у пензији. |
| | г. Стетислав М. Максимовић, школски надзорник. |
| **Соко Бања** | - г. Стојило Милићевић, књижар. |
| **Сурдулица** | — г. Јосиф Ј. Цветић, ср. начелник |
| | г. Петроније Ш Јовановић, управник пореског одељења. |
| **Табановић** | г. Михаил Васић, наместник. |
| **Топола** | - г. Стеван Гужвић, свештеник. |
| **Ћићевац** | — г. Антоније Обреновић, учитељ. |
| **Ћуприја** | - г. Страшимир Гемовић, књижар. |
| **Уб** | — г. Никола Станишић, ср. начелник. |
| **Ужице** | — г. Васа Филиповић, директор. |
| | г. Драгољуб Ђ. Остојић, телеграфист. |
| | г. Павле Вујић, предавач. |
| | г. Сретен Раковић, секр. начел. |
| **Уровица** | г. Димитрије Грујић, свештеник. |
| **Чајетина** | -- г. Ђока Недељковић, ср. начелник. |
| **Шабац** | — г. Ђорђе Стојановић, ср. начелник. |
| | г. Павле М. Софрић, професор. |
| | г. Петар М. Суботић, свештеник |

## Б. НА СТРАНИ.

| | |
|---|---|
| **Баја** | — г. Милутин Григоријевић, адм. парох. |
| **Бања Лука** | — г. Наум Димитријевић. |
| **Бач-Ђурђево** | - г. Тодор Јозанов, парох. |
| **Беловар** | — г. Милан Стопић, капелан. |
| | г. Томо Богојевић, контролор. |
| **Беч** | — г. др. Милан Решетар, доценат. |
| | г. Радован Радовановић, медицинар. |
| **Бешка** | — г-ђца Даринка Мандић, учитељица. |
| **Билеће** | — г. Михаил П. Попара, трговац. |
| **Борово** | — г. Никола Дурман учитељ. |
| **Бос. Градишка** | — г. Милош Костић, учитељ. |
| **Бос. Дубица** | — г. Манојло Пушкар, учитељ. |

| | | |
|---|---|---|
| **Будим-Пешта** | — | г. Јован Петровић, правник. |
| **Вараждин** | — | г. Велимир Јанковић, парох. |
| **Варцар-Вакуф** | — | г. Стојан С. Тркуљић, свештеник. |
| **Вел. Бечкерек** | — | г. Богдан Свирчевић, учитељ. |
| **Вел. Писаница** | — | г. Данило М. Илић, бележник. |
| **Винковци** | — | г. др Ђорђе Милашиновић, лекар. |
| **Власаница** | — | г. Марко Р. Марковић, учитељ. |
| **Војка** | — | г. Ђорђе А. Ресановић, учитељ. |
| **Вршац** | — | г. Светозар Брашован, учитељ. |
| **Вуковар** | — | г. Велимир Михаиловић, чин. штед. |
| **Гомирје** | — | г. Мих. Грубор, парох. |
| **Госпић** | — | г. Милан Тркуља, трговац. |
| **Гламоч** | — | г. Ђока Ђорђевић, учитељ. |
| **Глина** | — | г. Никола Ерцеговац, катикета. |
| **Грачаница** | — | г. Петар С. Иванчевић, настојатељ. |
| **Грачац** | — | г. Јован Лабус, бележник. |
| **Грац** | — | г. Петар К. Николић, медицинар. |
| **Гргетег** | — | г. Јосиф Јовичић |
| **Дањ** | — | г. Спасоје Дедић, учитељ. |
| **Дарувар** | — | г. Саво Секулић, учитељ. |
| **Добој** | — | г. Јован Ј. Врањешевић, свештеник. |
| **Добрлин** | — | г. Алекса Поповић, парох. |
| **Долово** | — | г. Миле Нovaковић, учитељ. |
| **Доњи Ковиљ** | — | г. Ђорђе Михаиловић, свештеник. |
| **Доњи Лапац** | — | г. Милан А. Милићевић, равн. учитељ. |
| **Доњи Товарник** | — | г. Милош С. Познић, учитељ. |
| **Дрљаче** | — | г. Родољуб Пајић, парох. |
| **Дубица** | — | г. Мита Ервaћанин, начелник. |
| **Ђеврска** | — | г. Спасоје Кнежевић, учитељ. |
| **Загреб** | — | Српска Штампарија. |
| **Задар** | — | г. Михаил Драголовић, прота. |
| **Зворник** | — | г-ђица Јела В. Остојићева. |
| **Инђија** | — | г. Радослав Марковић, парох. |
| **Јазак** | — | г. Васа Латинкић, парох. |
| **Каменица** | — | г. Јово Драговић, учитељ. |
| **Карловац** | — | г. Браћа Милићевић, трговци. |
| | | г. Никола Прица, професор. |
| **Карловци** | — | г. Паја Марковић, професор. |
| **Качфалу** | — | г. Лазар Плавшић, учитељ. |
| **Кистање** | — | г. Нико К. Малешевић, трговац. |
| **Кленак** | — | г. Антоније Апостоловић, парох. |
| **Коларић** | — | г. Душан Малобабић, парох. |
| **Кореница** | — | г. Стеван С. Калембер, трговац. |
| **Котор** | — | г. Илија Л. Ђивановић, учитељ. |
| **Книн** | — | г. Сава Ђ. Омчикус, тргов. и поседник. |
| **Крижевци** | — | г. Стојан Цар, књиговођа. |
| **Лежимир** | — | г. Милан Поповић, опћ. бележник. |
| **Мартонош** | — | г. Тоша Петаковић, срп. учитељ. |
| **Меленце** | — | г. Коста Ристић, трговац. |

| | |
|---|---|
| **Мечеnчани** | — г. Васо Бањанин, учитељ. |
| **Митровица** | — г. Јован Вучанов, учитељ. |
| **Мостар** | — гг. Пахер и Киспћ, књижари. |
| **Нарта** | — г. Марко Шарчевић, равн. учитељ. |
| **Нови Сад** | — г. Божидар Поповић, парох. |
| | г. Тихомиљ Р. Остојић, професор. |
| **Нови Сланкамен** | — г. Милан Црнојачки, учитељ. |
| **Ново Село** | — г. Стеван Атанацковић, утитељ. |
| **Обровац** | — г-ђца Анка Кнежевић. |
| **Огулин** | — г. Милутин Вукелић, парох. |
| **Окучане** | — г. Васо Вукдраговић, учитељ. |
| **Ољаси** | — г. Саво Стојаковић, парох. |
| **Орловат** | — г. Урош Предић, живописац. |
| **Осек** | — г. Лазар Богдановић, парох. |
| | г. Стева Страјинић, тајник црквене општине. |
| **Оточац** | — г. Никола Крајиновић, рач. наредник |
| | г. Симеон Кончар равн. учитељ. |
| **Пакрац** | — г. др. Петар Јовановић, кот. лечник. |
| **Панчево** | — г. Вељко Константиновић, учитељ. |
| **Перлез** | — г. Стојан Стакић, учитељ. |
| **Петриња** | — г. Јован Воркапић, катикета. |
| **Плашки** | — г. Милета Скенџић, учитељ. |
| **Праг** | — г. Јов. Ж. Милосављевић, медицинар. |
| **Прњавор** | — г. Никола Видаковић, учитељ. |
| **Рума** | — г. Душан Поповић, учитељ. |
| **Самош** | — г. Правдољуб Предић, учитељ. |
| **Св. Андреја** | — г. Ђуро Малаћ. |
| **Сењ** | — г. Љубомир Мрђеновић, професор. |
| **Скочић** | — г. Атанасије Трифковић, учитељ. |
| **Слатина** | — г. Лазар Савић, учитељ. |
| **Сомбор** | — г. Мил. Каракашевић, књижар. |
| **Ст. Бечеј** | — г. Стеван Жекић, учитељ. |
| **Ст. Пазова** | — г. Рада Мандић, равн. учитељ. |
| **Ст. Сивац** | — г. Милош Рајић, парох. |
| **Ст. Футог** | — г. Коста Шијачки, учитељ. |
| **Суботица** | — г. Јован Манојловић, докторанд |
| **Темишвар** | — г. Душан Берић, учитељ. |
| **Травник** | — г. Коста Божић, парох. |
| **Требиње** | — г. Јово Андрић, трговац. |
| **Фојница** | — г. Илија Ј. Праштало, контролор. |
| **Фоча** | — г. Милан Н. Хаџи Вуковић, трговац. |
| **Херцег Нови** | — г. Вељко Радојевић, трговац. |
| **Черевић** | — г. Јоца Р. Марковић, свештеник. |
| **Чуруг** | — г. Василије Теофановић, парох. |
| **Цетиње** | — г. Јово Калуђеровић, професор. |
| **Шавник** | — г. Михаило Б. Томић, тежак. |
| **Шегестин** | — г. Михаило Медаковић, свештеник. |
| **Шид** | — г. Стеван Благојевић, благ. штедионице. |

# Издања Срп. Књижевне Задруге

## I коло (1892)

1. **Живот и Прикључениjа Димитриjа Обрадовића,** свеска I., за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

2. **С мора и са сува,** црте др. Милана Јовановића. Цена 1·40 дин.

3. **Даворје** J. С. Поповића, за штампу приредио и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 1·40 дин.

4. **Бакоња Фра-Брне,** написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љуб. Јовановића. Цена 2 дин.

5. **Драматски Списи** Косте Трифковића, свеска I., за штампу приредио и предговор написао Данило А. Живаљевић. Цена 1·40 дин.

6. **Истинска Служба,** написао И. Н. Потапенко, превео М. Ђ. Милићевић. Цена 1·40 дин.

7. **Историја Српскога Народа** с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љуб. Ковачевић и Љуб. Јовановић, свеска I. Цена 1·40 дин.

## II коло (1893)

8. **Живот и Прикључениjа Димитриjа Обрадовића,** свеска II, за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. Цена 1·40 дин.

9. **Мемоари Проте Матије Ненадовића,** за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. Цена 2·80 дин.

10. **Два Идола,** написао Богобој Атанацковић, за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

11. **Камено Доба,** написао Јован Жујовић. Цена 2 дин.

12. **Прве Жртве,** приповетка из српске прошлости, написао Андра Гавриловић. Цена 1·40 дин.

13. **Из Природе,** мањи списи др. Јосифа Панчића, за штампу приредио и предговор написао Ж. Живановић. Цена 2 дин.

14. **С француског Парнаса,** преводи Владимира М. Јовановића. Цена 2 дин.

## III коло (1894)

15. **Антологија Дубровачке Лирике,** за штампу приредио и предговор и речник написао Милан Решетар. Цена 1·40 дин.

16. **Тамо амо по Истоку,** црте др. Милана Јовановића, свеска I, с речником и с картом Индиског Океана и околних земаља. Цена 2 дин.

17. **Песме Јована Илића,** за штампу приредио Љуб. Стојановић. Цена 2 дин.

18. **Драматски Списи** Косте Трифковића, свеска II. за штампу приредио и предговор написао Дан. А. Живаљевић. Цена 1·40 дин.

19. **Воденица на Флоси,** написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска I., Цена 2 дин.

20. **Воденица на Флоси,** написао Џорџ Елиот, превео с енглескога Андра Николић, свеска II. Цена 2 дин.

21. **Историја Српскога Народа** с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић, свеска II. Цена 1·40 дин.

## IV коло (1895)

22. **Басне Доситеја Обрадовића,** свеска I. за штампу приредио и предговор написао Андра Николић. Цена 1·40 дин.

23. **Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића,** свеска I, за штампу приредио и предговор написао Милутин К. Драгутиновић. Цена 2 дин.

24. **Низ старијих приповедака,** за штампу приредио и предговор написао Андра Гавриловић. Цена 2 дин.

25. **Тамо амо по Истоку,** црте др. Милана Јовановића, свеска II., с речником. Цена 2 дин.

26. **Бијесни Роландо,** спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска I., с предговором, напоменама и речником. Цена 2 дин.

27. **Тартиф и Тврдица** комедије од Молијера, превели Јован Ђорђевић и др. Владан Ђорђевић, за штампу приредио и предговор написао Јован Ђаја. Цена 1·40 дин.

28. **Из науке о светлости,** написао Ђорђе М. Станојевић с предговором и 158 слика. Цена 2 дин.

## V коло (1896)

29. **Басне Доситеја Обрадовића,** свеска II., за штампу приредио и поговор написао Андра Николић. Цена 2 дин.

30. **Друга Певанија Змаја Ј. Јовановића,** свеска II., за штампу приредио Милутин К. Драгутиновић. Цена 3 дин.

31. **Слике из сеоскога живота,** написао Јанко М. Веселиновић, свеска I. Цена 2 дин.

32. **Тодор од Сталаћа,** трагедија у пет чинова, написао Милош Цветић. Цена 2 дин.

33. **Бијесни Роландо,** спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска II., с напоменама и речником. Цена 3 дин.

34. **Деваjтис,** роман од Марије Рођевичевне, превео с пољскога Никола Манојловић-Рајко. Цена 3 дин.

35. **Књига о здрављу,** српско издање приредио др. Милан Јовановић — Батут, са 53 слике у тексту и 2 засебне таблице у боји. Цена 3 дин.

## VI коло (1897)

36. **Житије Герасима Зелића архимандрита,** свеска I, за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 2 дин.

37. **Босанчице,** кратке приче из Сарајева, испричао Мита Живковић. Цена 2 дин.

38. **Горски Цар,** роман, написао Светолик П. Ранковић. Цена 3 дин.

39. **Бијесни Роландо,** спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска III., с напоменама и речником. Цена 3 дин.

40. **Бијесни Роландо,** спјевао Лодовико Ариосто, препјевао Драгиша Станојевић, свеска IV., с напоменама, и речником и поговором. Цена 3 дин.

41. **Историја Карла XII.** од Волтера, превео Стојан Новаковић. Цена 3 дин.

42. **Подземне воде, издани, извори, бунари, терме и минералне воде,** написао др. Светолик Радовановић, са 40 слика. Цена 2 дин.

43. **Завјет,** драмат у 4 чина, написао Симо Матавуљ Цена 2 дин.

## VII коло (1898)

44. **Житије Герасима Зелића архимандрита,** свеска II., за штампу приредио П. П. Ђорђевић. Цена 3 дин.

45. **Епске песме Јована Суботића,** свеска I., за штампу приредио и предговор написао Љубомир Стојановић. Цена 3 д.

46. **Приповетке Лазе К. Лазаревића,** свеска I., за штампу приредио и предговор написао Љубомир Јовановић. Цена 2 д.

47. **Горе доле по Напуљу,** путничке цртице др. Милана Јовановића, за штампу приредио др. Никола Вулић, предговор написао А. Гавриловић. Цена 2·50 дин.

48. **Уједињење Немачке,** написао др. Драгољуб М. Павловић. Цена 3 дин.

49. **Векфилдски Свештеник,** написао Оливер Голдсмит, превео и предговор написао др. Љубомир Недић. Цена 2 дин.

50. **Искрице Николе Томазеа,** за штампу приредио и предговор написао Данило Петрановић. Цена 1 дин.

Сва досадашња кола књига могу се добити преко повереника или од Српске Штампарије у Загребу као главнога комисионара Српске Књижевне Задруге и то: *I*, *II*, *III* и *IV* по цену од фор. 3·50. *V*, *VI* и *VII* по цену од фор. 5·—, а сва кола заједно по цену од фор. 3·— од кола.

# ЗАБАВНИК

## СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

стаје за све задругаре годишње четири динара или круне, за незадругаре седам динара или круна; уз то добротвори, оснивачи и повереници добивају бесплатно и лепе тврде корице, када се сврши које од дела, које излази у »Забавнику«.

Прва година »Забавника« има ова дела:

1. **Обломов,** роман у четири дела, написао *И. А. Гончаров*, превео с рускога *Милован Ђ. Глишић*. 4·— дин.

2. **Богородичина црква,** роман у два дела, написао В. Иго, превео с француског *Душан Л. Ђокић*. (Свршиће се још у две свеске »Забавника« за 1899. годину) 3·— дин.

3. **Приповетке I,** у којој су збирци ови радови:
*Оргуљаш из Поникла*, написао Хенрик Сјенкјевич.
*Свеци ратују*, написао Ђовани Верга.
*Јолантини сватови*, написао Херман Судерман.
*Прва велика прашка трговина пауцима*, написао Ладислав Строупежницки.
*Жан Гурдон*, написао Емил Зола.
*Давид Свен*, написао Н. Хоторн.
*Гушчар*, написао Херман Судерман.
*Пребрана пшеница*, написао Н. С. Љесков.
*Три девојчице*, написао Пол Бурже. 2·— дин.

1892